

KÜLSŐVAT KÖZSÉG

ÉRTÉKFELMÉRÉS – ÉRTÉKLELTÁR

Kivonat a Kulturális Örökségvédelmi Hatástanulmányból

Készítette: Pintér László régész 2006.

Kivonatolta és aktualizálta: Bujdosó Judit főépítész 2017.

I. Vizsgálat. (Értékelmérés - értékleltár).

I. a.) Történeti leírás, és régészeti örökség

Külsővat község múltjáról, Ilon Gábor szombathelyi régész szerkesztésében 1996-ban jelent meg egy több tanulmányból álló helytörténeti kiadvány (*Tanulmányok Külsővat történetéből*), így a település történetének és régészeti örökségének értékelésekor a fent említett kötet mellett, a szórványosan rendelkezésre álló adatok számbavételén túl, a helyszíni szemléken, azaz a terepbejárásokon tapasztaltakra, támaszkodhatunk.

Elhelyezkedés:

Külsővat község a Kemeneshát és a Bakony közé szorult Marcal-medencében található. Országúton a Pápa—Sárvár útról, vasúton a Pápa—Celldömölk vonalon közelíthető meg. Önálló vasútállomása a falutól másfél km-re van. A tájat és benne a történeti korszakban élő ember életét a Marcal folyó mocsaras melléke határozta meg.

A település etimológiája:

A hely neve a "Vot" személynévből származik, amely esetleg német eredetű. A 14. században Woht, Vod alakban fordul elő. 1483-ban Wath-, 1551-ben Egh hazas Wath aliter Alsowath-, 1670 körül, Külső vagy Egyhazos Vath formájában szerepel az okiratokban.

Településtörténet:

A település határában a Marcal völgyéből kiemelkedő 10-14 m magas homokdombokon az újkőkortól találhatók az ember letelepedésének és korai földművelésének nyomai. A megtelepedés folyamatos volt a rézkorban, a bronzkorban pedig helyi fémműves tevékenység is folyt (öntőforma, tokos balta, fibula). A falu környékén lakó kelta lakosság megérte a római hódítást. A római korban e területen villagazdaság létezett. Ma a Nemzeti Múzeumban látható az itt éltek hatalmas sírköve, amelyet 1917-ben találtak meg. A falu határában e kortól már átkelőhely volt a Marcal mocsarain keresztül. A 7-8. századból nyílcsúcsok, lándzsák és edények utalnak az avarok jelenlétére. A 9-10 századból kerámialeletek kerültek elő a föld alól. Az Árpád-korban a Marcal mocsarai természetes belső védvonalat képeztek. Egy, az 1300-as évek elejéről származó oklevél név szerint említi Demeter de Woth-

Külsővat és környéke. 1730. MTA Könyvtár. Mo. 15.

Határa két nyomású, általában termékeny. Kétszerest, takarmánygabonát és kendert termelnek. Külön pénzkereseti lehetőség nincs, ezért a falu szegény. Piacra Pápára járnak. Terheik a hagyományos szolgáltatásokból állanak, de kilencedet nem adnak.

Szerződésük nincs. A lakosság — egy családot kivéve — szabadmenetelű jobbágy. 1773-ban magyar falu, r. k. és ev. vallású népességgel s két elemi iskolával.

A helységnek a 20. elején kedvezően indult népességi fejlődése újabban megtorpant. A természetes szaporodás 1920-1930 között igen kedvező. Legmagasabb volt a járásban (22,9‰), de a tényleges szaporodás csak 5,1%, mert 172 fő a községből kénytelen volt elvándorolni. A következő évtizedben már fogyott is a népesség. Ennek a kedvezőtlen jelenségnek magyarázatát a foglalkozásra s a birtokmegoszlásra vonatkozó adatok adják meg.

Foglalkozás szerint 1910-ben a 356 kereső közül őstermeléssel foglalkozott 262, iparral 28, kereskedelemmel öt, közlekedéssel nyolc, értelmiségi hat, egyéb foglalkozású 47. Az őstermelők közül csak 32 volt önálló kisbirtokos 20 segítő családdal, a többi a hajdani zsellérfaluban gazdasági cseléd (91) és munkás (110) volt.

A mezőgazdaság 1895—1935 között intenzívebb lett. A legelőterület csökkent, a szántó növekedett. A község határának egyharmada (1258 kat. h.), a szántónak is egyharmada (878 kath.) hat középbirtokos kezében volt.

A teljesen agrárjellegű s jórészt középbirtokosok által uralt község — bár vasúti fővonal mellett s Pápa város közelében fekszik —, mégsem tudta szaporodó népességét eltartani. Ennek földhöz nem kötött része így elvándorolni kényszerült.

1949-ben a községhez tartoztak Kánhalma Barossmajor, Fűztópuszta, Sarlaymajor és Vargatanya lakotthelyek. Ezek közül Bánhalma és Fűztó „Füzítő” néven már az 1869-es népszámlálásban is szerepelt.

A templomot jelenlegi formájában 1793-96 között építették fel, késő barokk stílusban. Faragott padjai a túskevári pálos kolostorból kerültek ide, Hyngeller János csodálatos munkája. Az 1994-ben tatarozott templomban a középkori faragott kövek megtekinthetők.

A község evangélikusai 1783-ban kőből, haranglábat építettek. A 18. századtól saját iskolát tartottak fenn. Jelenleg Marcalgergyeihez tartoznak.

Külsővat életében meghatározó szerepe volt az itteni premontrei női szerzetesrendnek. 1927-ben lengyel apátnő irányításával kezdték meg tanító, gyógyító, ápoló tevékenységüket. Raffel Mihály földbirtokos községnek adományozott kúriájában bontakozott ki szerzetesi tevékenységük. Óvodát, napközi otthont tartanak fenn vallási megkülönböztetés nélkül. Az erkölcsi tanítás mellett zenét, nyelvet, gazdasági és háziasszonyi ismereteket oktattak.

A községre a kis- és középbirtok volt jellemző. 1945-ben a földosztás felaprózta a birtokokat, ami később az Állami Gazdaság és a Zrínyi Miklós Tsz megalakulásával ismét nagyobb területekre koncentrálódott. Az 1990-es évek kárpótlási tulajdonrendezése a gazdálkodási formát nem változtatta meg. Jelenleg az Egyetértés Mezőgazdasági Szövetkezet Nemesszalókról irányítja a termelést.

Külsővattól délre, az Adorjánháza felé vezető út mentén helyezkedik el a romantikus-eklektikus stílusú, egykori Schmidt-kastély. A kastély körül angolkert

stílusú fás gyűjtemény található. Területe 1,28 ha. Közvetlen környezetét a pápai Agroprodukt Rt. gyümölcsöse alkotja.

A község kulturális intézményei a helyi igényeket kielégítik. Könyvtára rendelkezik a legfontosabb művekkel, állományát rendszeresen bővíti. Látogatottsága átlagon felüli. Honismereti gyűjtőszobája a közgyűjtemények hálózatához tartozik. Szakszerűen összeállított anyaga felöleli a község teljes történelmét. Sok néprajzi tárgy, valamint fényképanyag látható.

A művelődési ház rendszeresen szervez programokat a fiataloknak és vannak évente megrendezett eseményei. (Nyárköszöntő. Szüreti multság) Az önállóan szerveződött énekegyüttes már több európai országban szerepelt, és viszontlátogatásként gyakran lépnek fel külföldi társulatok. A község történelmét gazdagon illusztrált könyv mutatja be, amely 1996-ban jelent meg Tanulmányok Külsővat történetéből címmel.

Az önkormányzat támogatásával színes sportélet van a faluban. A fiúk futballcsapatot, a lányok kézilabdacsapatot szerveztek. Mindkettő jó eredménnyel szerepel a körzeti bajnokságokban. Naponta látogatható a közkedvelt testépítő terem. Alkalmanként házi asztalitenisz-bajnokságokat is meghirdetnek.

A rendszeres háziorvosi ellátás mellett fogorvosi rendelő is van a faluban. Fiókgyógyszertár biztosítja a község lakóinak gyógy-szerellátását. Alapítványok: a Külsővat Községért Alapítvány 1991-ben magánkezdeményezésből jött létre. Célkitűzése a község kulturális és egészségügyi felemelése. Emlékművel tisztelgett a háborúk áldozatainak, községmonográfiát adott ki, képeslapot készíttetett, az orvosi rendelőt műszerekkel látta el, a községnek épületet vásárolt, az iskola felszerelését bővítette. A Varga Család Alapítvány a község tehetséges fiataljainak tanulásához nyújt támogatást, évente egy alkalommal. Alapítója Varga József bécsi professzor. Az Őszi Napfény Alapítványt az Idősek Otthona alapította, gondozottjai számára. Ennek köszönhető a mozgássérülteket szállító jármű vásárlása. A Dallal a Kultúráért Alapítvány a külsővati Dalárda énekegyüttest támogatója. Az itt rendelkezésre álló pénzből tudják felszerelésüket bővíteni, valamint vendég-szerepléseik útiköltségét fedezni.

Külsővat. Történeti térképek.

Első katonai felmérés (1766-1785).

Forrás: Hadtörténeti Intézet és Múzeum,
Budapest. Térképtár.

Második katonai felmérés
(1852 k.).

Forrás: Hadtörténeti Intézet és Múzeum,
Budapest. Térképtár.

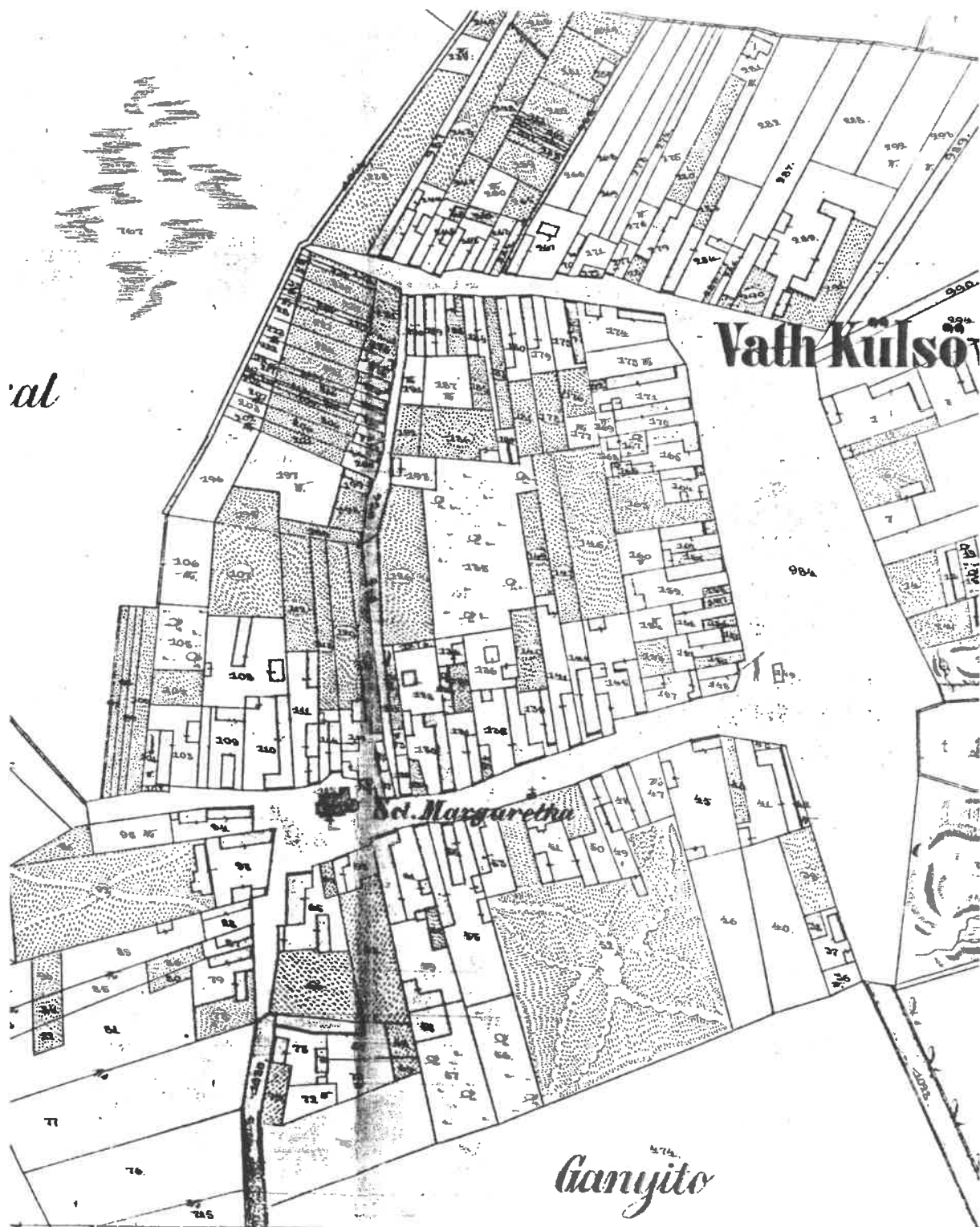

Harmadik katonai felmérés. (1890 k.)

Forrás: Hadtörténeti Intézet és
Múzeum, Budapest. Térképtár.

Külsővat.
Kataszteri térkép.

TELEPÜLÉSFEJLETTSÉGI MUTATÓK (2000):

Területe:	1929 ha.
Lakosság száma:	906 fő
Lakások száma:	240 db.
Ebből önkormányzati:	2 db.

INTÉZMÉNYEK: 1 óvoda, 1 általános iskola, 1 művelődési ház, 2 könyvtár, 1 múzeum, 2 templom, 1 sportpálya, 1 idősek otthona, 1 postahivatal, 1 orvosi rendelő, 1 fogorvosi rendelő

KÖZSZOLGÁLATI ADATTÁR:

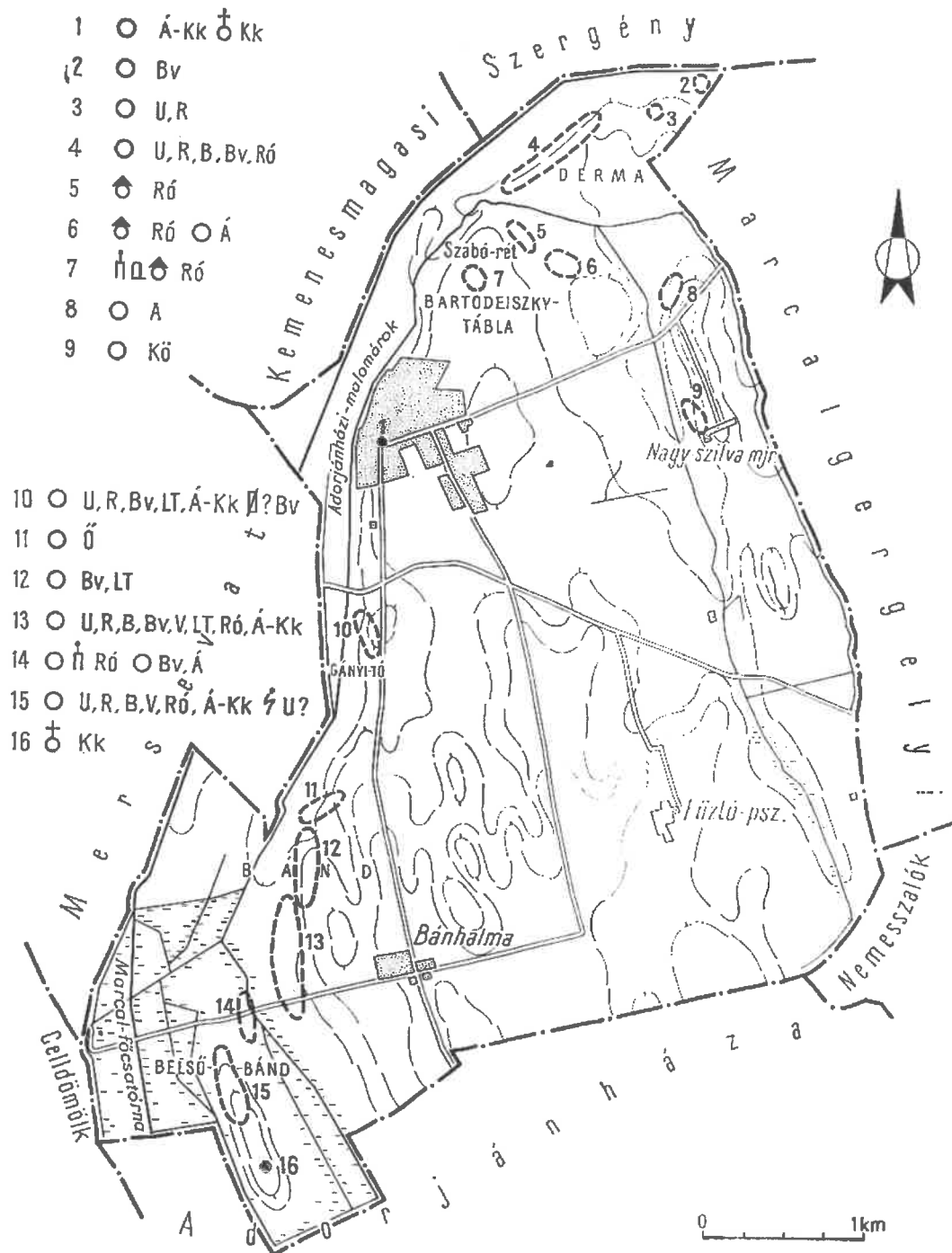
- * Veszprém Megyei Önkormányzat Idősek Otthona. Béri Balogh Ádám u. 1.
 - * A Külsővati Idősek Otthona a község lakóházai közé épült, parkkal övezett intézmény, amely a Veszprém Megyei Önkormányzat fenntartásában működik, 1973 óta. Az otthon jelenleg 210 idős ember tartós bentlakásos ellátásáról gondoskodik. Az épület-együttesben kapott helyet az Idősek Klubja is, amely a községből bejárók részére nyújt ellátást. Az intézmény tevékenységi körébe a megyei módszertani feladatok ellátása is beletartozik, mely elsősorban szakmai segítő, tanácsadó ill. koordináló szerepet jelent, a Veszprém megyében működő hasonló típusú intézmények között.
- Az 1991-ben átadott új épületrész az átlagost meghaladó, ún. emeltszintű ellátást biztosít a beutaltak részére. Az otthon szolgáltatásait elsősorban Veszprém megyei időskorúak vehetik igénybe, a lakóhelyük szerint illetékes önkormányzat beutaló határozata alapján, de bizonyos feltételek megléte esetén más megyékből is lehetőség van az elhelyezésre.

GAZDASÁGI ADATTÁR:

- * Lengyelne Hőbe Katalin Vegyeskereskedése Kossuth L. u. 31.
- * Pápa és Vidéke ÁFÉSZ 151. sz. Elelmiszerbolt Külsővat-Bánhalma
- * Pápa és Vidéke ÁFÉSZ 138. sz. Vegyesbolt Raffel M. u. 23.
- * Pápa és Vidéke ÁFÉSZ 140. sz. Elelmiszerbolt Béri Balogh Á. u. 5.
- * Külsővat Posta. Rohonci u.

Régészeti örökség
(Régészeti lelőhelyek).

A Marcal melletti, 130-140 m tengerszint feletti magasságú, kavicsos terasz nyugati szélén üregtelepült többutcás falu. Határában a Marcal széles árterében helyet foglaló réteken kívül elsősorban szántókat, illetve legújában nagy kiterjedésű gyümölcsösöket találunk. Régészeti szempontból igen értékesek a Marcal völgyéből kiemelkedő 1-10 m magas homok-szigetek.

1. BELTERÜLET.

Hrsz: 45/1., 45/2., 45/3., 45/5., 45/6., 137. út.

A mai Külsővat és a vele szomszédos Mersevat (Vas m.) elődje a középkorban egyaránt Vat néven szerepel. Ezért a rendkívül gyér adatok alapján nem tudjuk megállapítani a falu keletkezésének és szétválásának idejét. A személynévi eredetű helynév¹ tanúsága szerint Vat már az Árpád-korban megtelepült, noha első említését csak 1483-ból ismerjük. 1488-ban a Vati (Váti) család jobbágysai 18 Ft adót fizettek.² A török korban végig a Hosszútóti család birtokolja, 1635-től kezdve más nemes családok is szerepelnek birtokosként. Az adóösszeírásokban már két Vat szerepel, a Külsővat elnevezésén kívül előfordul az Egyházasvat forma is. A többszöri török támadás sok pusztítást okozott. 1544-45-ben, 1556–57-ben és a 15 éves háború idején pusztta, hosszabb időre azonban nem néptelenedett el. 1567-1592 között török fennhatóság alatt állt.³

Külsővat középkori templomára először 1444-ből van adat, majd az adóösszeírásokban 1551-től szereplő Egyházasvat elnevezés utal rá.⁴ Templomát a 17. században a dömölki bencés apátságtól kiküldött szerzetesek használják. 1729 körül szintén a dömölki apátság filiája, rendbe hozzák az elhagyatott templomot.⁵ 1758-ban még nagyjából a középkori állapotnak megfelelően írják le.⁶ Koppány Tibor szerint a 18. sz. végén barokk stílusban épített római katolikus templom hajója és tornya feltételezhetően középkori.⁷ 1994-ben a templom tatarozásakor a torony mellett románkori kőfaragványok kerültek a felszínre. Tisztázásra vár, hogy ezek a műves faragványok a külsővati-, esetleg a 18. századi újjáépítéskor felhasznált hímeskői-, vagy a pórszaloki (templom)romokból származnak.⁸

Irodalom: 1. ILA-KOVACSICS 1964, 236. — 2. CSÁNKI 1897, 259. — 3. PÁKAY 1942, 155.; ILA-KOVACSICS 1964, 236. — 4. KOPPÁNY 1967, 134. — 5. Uo.; PACHER 1912, 66, 87. — 6. PFEIFFER 1947, 180-182. — 7. KOPPÁNY 1967, 134. — 8. VIDA 1996. 57-104.

2. DERMA I.

Hrsz: 0257/3., 0257/4. út, 0257/6.

A Marcal árteréből kiemelkedő homokhátat 1966-ban nyárfával ültették be. A felforgatott területen későbronzkori, ívelt peremű fazék-töredéket, bűtyökfogantyús és bordadíszes oldaltöredéket gyűjtöttek.¹ (Torma, 1968.)

Irodalom: 1. PHM 68.164.1-4. — 2. ILON 1996. 35-55.

3. DERMA II.

Hrsz: 0257/6.

A Marcal árteréből kiemelkedő homokháton kevés őskori cserép között egy lengyeli töredéket¹ és bolerázi fazékperemet, szalagfültöredéket² stb. találtak a régész kutatók. (Torma, 1968.)

Irodalom: 1. PHM 68.63.4. — 2. PHM 68.163.1–3. — 2. ILON 1996. 35-55.

4. DERMA III.

Hrsz: 0259., 0260. út, 0261/2.

A hosszan elnyúló homokháton szétszórta heverő, apróra törött cserepeket találtak. Ezek egy része körömbecsípéses, illetve átfúrt bütyökfüles újkőkori töredék.¹ Egy fülcsonkos töredék talán rézkori.² Egy vékonyfalú bögre töredéke a kispostagi kultúrába sorolható.³ A későbronzkori bütyökfogantyús, ujjbenyomkodásokkal tagolt bordadíszes és sűrűn be-karcolt oldaltöredék képviseli.⁴ A leletanyag többsége római kori, II-III. századi fazék- és táltöredék.⁵ (Dax—Palágyi—Torma, 1968.)

A Dermai-dűlőben állítólag már több edényt találtak. Ezekben csont- és kődarabok voltak.⁶

Irodalom: 1. PHM 68.158. 1-2. — 2. PHM 68.158.3. — 3. PHM 68.158.7. — 4. PHM 68.158.4-6. — 5 PHM 68.158.8-13. — 6. Kp. 1962. — 2. ILON 1996. 35-55.

5. SZABÓ-RÉT.

Hrsz: 08/7., 08/8., 010. út, 012/1., 012/2., 012/3., 012/5.

1908-ban római kori sírok kerültek elő a falubeliek elbeszélése szerint. Horváth L. levélben értesítette a veszprémi múzeumot, hogy kb. 20 kh-nyi területen mélyszántás alkalmával téglá-, és cseréptöredékek láttak napvilágot.¹ Szentlélek T. helyszíni kiszállása alkalmával a felszíni jelenségek alapján a lelőhelyet egy-két épületből álló villa rusticának határozza meg, és a gyűjtött leletanyag² alapján a települést II-IV. századnak tartja.³ A falubeliek tevékenysége folytán később egy fal és néhány cserép került elő.⁴ A cserepek egy részét a helybeli iskolai gyűjteményben helyezték el. 1963-ban mélyszántás közben egy hét tárgyból (fúrók, vésők stb.) álló római kori vaseszköz-leletet találtak.⁵

Irodalom: 1. VBM Adattára 9022. — 2. VBM 58.17.1-8. — 3. VBM Adattára 9026.; Rég. kut. 1958, 204.; THOMAS 1964, 279. — 4. VBM Adattára 9029. — 5. A helyi általános iskola gyűjteményében. — VIDA 1996. 57-104.

6. DERMA IV.

Hrsz: 012/5., 012/6., 012/12.

A nagy kiterjedésű homokos terület nyugati részén köveket, tegulákat találtak. Köztük II-III. századi fazék-, és dörzstál-töredékeket,¹ valamint Árpád-kori fazéktöredékeket² gyűjtöttek. (Dax—Palágyi, 1968.)

Irodalom: 1. PHM 118.159. 1-6. — 2. PHM 68.159.7-8. — 2. ILON 1996. 35-55.

7. BARTODEISZKY-TÁBLA.

Hrsz: 08/7., 08/8., 08/9.

1917-ben szántás közben egy hatalmas, feliratos családi sírkő került elő, amelyet a MNM-ba szállítottak. A sírkő hat csontvázatot tartalmazó, falazott sír fedőlapjául szolgált.¹ 20 lépésre a sírtól érmekeket találtak, amelyek közül 1 db I. Constantinus- és 4 db közelebből nem meghatározott IV. századi érme a veszprémi múzeumba került.² A terepbejárások során a domboldalon négy épületre utaló tegulafoltot figyeltek meg, de a felszínen cserepeket nem találtak. (Dax Palágyi, 1968.)

Irodalom: 1. VBM Adattára 10844.; MNM 33/1917.; Fényképe: BURGER 1959, LIV. t. (ismeretlen lelőhelyként említve). — 2. VBM Adattára 9019. Rég. kat. 1. 134.; HUSZÁR 1963, 155. — VIDA 1996. 57-104.

8. DERMA V.

Hrsz: 019.

A dombocskán néhány jellegtelen Árpád-kori cserepet találtak. (Dax — Palágyi, 1968.)

Irodalom: ILON 1996. 35-55.

9. NAGYSZILVA-MAJOR.

Hrsz: 045/1.

Az enyhén kavicsos talajú domboldalon szétszórta, meglehetősen kevés középkori cserép hevert a felszínen.¹ (Torma, 1968.)

Irodalom: 1. PHM 68.166. 1-4.

10. GÁNYI-TÓ.

Hrsz: 0246/3.

A löszös, homokos talajú teraszon több korszak népe telepedett meg. A lelőhely déli felén az újkőkori vonaldíszes edények kultúrájának jellemző cserepeit¹ és a lengyeli kultúrába sorolható bütykös oldaltöredék, valamint agyagkanál-töredék² hevert a felszínen. Ugyanitt egy zezzug vonalas díszítésű badeni fazéktöredéket is gyűjtöttek.³ A későbronzkort egy szalagfüles töredék,⁴ a keltakort egy grafitos csöbörtöredék⁵ képviselte. Több Árpád-kori és későközépkori cserepet is találtak.⁶ (Dax - Palágyi Torma, 1968.)

A lelőhelyre Sokoray J. általános iskolai igazgató hívta fel a régészek figyelmét. 1960-ban a lelőhely északi végén, az országút déli partján, egy gyerek-csontváz mellett két ép és egy összetörött edényt, összehajtott bronztárgyat, egy félig kibontott sírban pedig egy nagyobb edényből származó töredékeket találtak.⁷ Az általános iskola gyűjteményében a HA-B periódusra keltezhető, turbántekeercses urna töredékeit, omfaloszos tálkát és korongolt kelta urnát, valamint tál töredékeit láttak az 1960-ban előkerült sírmellékletek közül. A gyűjteményben egy agyagkanál-töredék is van.

Irodalom: 1. PHM 68.162. 1-8. — 2. PHM 68.102. 9-10. — 3. PHM 68.162.11. — 4. PHM 68.161.1. — 5. PHM 68.161.2. — 6. PHM 68.161.3-9. — 7. MNM Adattára IX. 153/1962. Éri I. kiszállási jelentése.

11. BÁNHALMI Á. G.—GYÜMÖLCSÖS I. Hrsz: 0163/2., 0221. út, 0222.

A gyümölcsös szélén, a homokos talajú domboldalon kevés, jellegtelen őskori cserepet találtunk. (Torma, 1968.)

12. BÁNHALIMI Á. G. GYÜMÖLCSÖS II. Hrsz: 0163/2., 0221. út, 0222.

Az alacsony homokteraszon, részben a gyümölcsös területén kívül, sötét színű foltokban a BD—HA periódusba keltezhető tál- és bögretöredéket,¹ valamint keltakori, grafitos csöbörtöredéket² találtak. (Torma, 1968.) A lelőhely összefügg a 13. sz. lelőhellyel.

Irodalom: 1. PHM 68160.1 -7. — 2. PHM 68.160.8.

13. BÁNHALMI Á. G.—GYÜMÖLCSÖS III. Hrsz: 0163/2., 0221. út, 0222.

1963-ban gyümölcsös-telepítés céljából mélyszántással felforgatták a Marcal ártere melletti domboldalt. A felszínre került hamus, paticsos foltokból Sokoray J. és Szalóky K. sok leletet szedett össze és adott át a VBM-nak.¹ A lelőhelyen Éri I. és Garam F. is végzett gyűjtést.²

Az újkőkori vonaldíszes edények kultúráját a nagyméretű, vastag falú, bütyökdiszes, bütyökfogantyús edények töredékei, köröm-becsipkedéses töredékek képviselik.³ Egy két-soros bebökdösésekkel tagolt oldaltöredék és egy háromsoros bordával díszített oldaltöredék a badeni kultúra boierázi csoportjába sorolható.⁴ Egy seprűdiszes oldaltöredék a korabronzkori kisapostagi kultúrához tartozik.⁵ Legtöbb cserép a későbronzkori urnasíros kultúra idejére keltezhető. Az ívelten kihajló peremű, illetve behúzott peremű, síkozott, turbántekercses táltöredékek, belső oldalukon kannelurázott peremű táltöredékek, síkozott peremű urnatöredékek, háromszög keresztmetszetű fülek, valamint a különböző kannelurás oldaltöredékek tartoznak a jellegzetesebb darabok közé.⁶ Sokoray J. gyűjteményében 15 szemből álló bronzlánc, díszített bronzlemez és néhány cserép van. Az omfaloszós tálkák, fekete színű és grafitos festésű urnák, hordóalakú edények töredékei koravaskoriak,⁷ a korongolt tálak és grafitos csöbrök töredékei késővaskoriak.⁸

Eri István római kori kemencemaradványokat figyelt meg. Terepbejárásunkkor néhány tegulát láttak. (Torma, 1968.) A hombár- és fazéktöredékeken kívül dörzstáלבól, piros és barna festésű edényekből származó cserepek kerültek be a múzeumba.⁹

A nagyszánóz középkori, főleg Árpád-kori cserép¹⁰ a középkori Bánd falu kiterjedését mutatja. (Vö. 15. sz. lelőhely.)

Irodalom: 1. A leletanyag, a PHM-ban kerül beletárolásra. — 2. VBM Régészeti Adattára 9032.; GARAM É. Gyűjtése; VBM 63.455.; ÉRI István gyűjtése: VBM 63.480. — 3. VBM 63.455.1-2, 4, 6, 480.12-13, 15; 70.5.1-13. — 4. VBM 63.455.5; PHM 70.5.14.; THORMA 1969, 93. — 5. PHM 70.5.15. — 6. VBM 63.480.11, 14, 16; PHM 70.5.16-61. — 7. VBM 63.480.10.8. — 8. VBM 63.480.2, 68.152.1; PHM 70.5. 62-68. — 9. VBM 63.455.8-14, 480.5; PHM 68.152.2, 70.5.69-80. — 10. VBM 63.480.1, 3-4, 6-9, 17-18; PHM 70.5.81-84.

14. BELSÖBÁND I. Hrsz: 0184., 0208., 0214. út.

A Marcal árteréből kiemelkedő sziget észak-keleti végén földkitermelés közben egy bolygatott későrómai téglasírt találtak. Kiss A. a sírból egy nyitott végű bronz

karperecet kapott meg.¹ A sírtól dél-keletre cső területen őskori kovaszilánkokat és cserepeket,² valamint kevésbé jellegzetes római kori cserepeket³ gyűjtött. Az 1920-as években előkerült, gyerekcsontvázat tartalmazó téglasír is nagy valószínűséggel ehhez a lelőhelyhez köthető.³

Terepbejáráskor a mélyszántással felforgatott területen megfigyelt sötét foltokból az urnasíros kultúra jellemző cserepeit, egy tűzikutya⁴ és néhány Árpád-kori fazék⁵ töredékét szedték ki a régész-kutatók. (Torma, 1968.).

Irodalom: 1. VRM 55.242.I.; VBM Régészeti Adattára, 9020.; Rég. kut. 1955, 83. — 2. VBM 55.242. 4-13. — 3. VBM 55.242.2-3. — 4. Rég. kat. 134. — 5. PHM 68.I65.1-13. — 6. PHM 69.6.1. — 7. PHM 68.165.14-16.

15. BELSÖBÁND II. Hrsz: 0184., 0186., 0185. út.

A Marcal árteréből kiemelkedő sziget északi, nyárfával beültetett felén, a mélyszántásban rengeteg hamus, paticsos, állatcsontos folt figyelhető meg. (Torma, 1968.). A lelőhely nyugati, dél-nyugati oldalára főleg neolitikus, vonaldíszes cserepeket¹, az észak-nyugati részén badeni, bolerázi cserepeket², az északi végén pedig koravaskoriakat⁴ gyűjtöttek. A kiszántott embercsontok talán újkőkori sírokból származnak. Az adorjánházi művelődési otthon gyűjteményében a lelőhelyről származó rézkori (balatoni csoport) cserepet, egy-két badeni töredéket, több kisapostagi, tekerceslt pálcikás díszítésű cserepet és egy késő-bronzkori bronztűt láttak. Tekercselt pálcikás díszítésű perem- és fültöredékeket Sági K. is gyűjtött.⁴

Ugyancsak a lelőhely északi végén kevés római kori cserepet is találtunk.⁵

A lelőhely keleti felén a kiszántott házak, kemencék, malomkő-töredékek és a sok Árpád-kori, későközépkori cserép⁶ nagyobb középkori falura utalnak. A falut az először 1271-ben említett Bánddal⁷ lehet azonosítani. 1401-ben Bándi Jakab és Miklós bándi birtokai között halastavakat is felsorolnak.⁸ 1442-ben a mezőlaki Zámbó, 1480-ban a Hosszútóti családé.⁹ 1488-ban Márk deák jobbágysai 7 Ft adót fizettek.¹⁰ A 16. században is a Zámbó és Hosszútóti családé. 1531-ben 5 lakatlan, 3 szegény és 9 adófizető portáját írják össze, ezután egyre kevesebb porta adózik. 1550-ben a török elpusztította. 1559-1588 között csak 2-3 adófizető portája van, véglegesen a 15 éves háborúban pusztult el. 1609-1619 között még fél portával szerepel az összeírásokban.¹¹

Irodalom: 1. PHM 68.151.1-5. — 2. PHM 68.151.6-25. — 3. PHM 68.151.26-42. — 4. PHM 70.34.1-4. — 5. PHM 68.151.46-47. — 6. PHM 68.151.48-62, 69.6.2. — 7. HO I. 52. — 8. MÁLYUSZ 1956, 114 (938. reg.). — 9. CSÁNKI 1897, 220, 275. — 10. Uo. 220. — 11. PÁKAY 1942, 72.; ILA-KOVACSICS 1964, 137-138. old. a rovásadó összeírás adatait tévesen a veszprémi járásban fekvő Bándra vonatkoztatja (vö. MRT 2. köt. 13/4. sz. lelőhely).

16. BELSÖBÁND III. Hrsz: 0174.

Bánd középkori templomára csak 1401-ből van adatunk.¹ 1777-ben még lehetett látni a romjait.² A faluhelytől (15. sz. lelőhely) délre, a dombtetőn Szalóky K. sírokat talált.³ Itt állhatott a templom.

Irodalom: 1. MÁLYUSZ 1956, 114 (938. reg.). — 2. PACHER 1912, 82.; KOPPÁNY 1967, 124. — 3. Kp. 1962. (Adorjánháza).

I. b.) Természet, táj, tájhasználat. Településhálózat és településszerkezeti összefüggések.

Külsővat község Veszprém megye északnyugati részében, a Marcal-völgy kistáj északi részén helyezkedik el. A Marcal ártéri völgy síkja. Határában a Marcal széles árterében helyet foglaló réteken kívül elsősorban szántókat, illetve legújában nagy kiterjedésű gyümölcsösöket találunk. A település teljes egészében a Marcal jobb oldali széles vízgyűjtő területe, részben a folyó ártere, amelyet a Marcallal párhuzamosan futó mellékcsatornák is tagolnak.

A település a Pápát Celldömölkkel összekötő közút mentén fekszik. A magasság délről észak felé csökken, 130-140 méter között változik a kistájban. A települést érinti a Pápa és Celldömölk (Győr-Szombathely) közötti vasútvonal, melynek állomása másfél kilométerre van a településtől.

Külterület:

A szántóföldek a közigazgatási terület nagy részét elfoglalják. Összefüggő, homogén szántók főként a belterülettől délre, illetve keletre találhatók. A szántóföldi művelés, a természetes erdőtársulásokat nagyrészt vissza- A Marcal-medence felszíni vízfolyáshálózata.

szorította, azonban a szántóföldeket és földutakat, árkokat kísérő fás, cserjés állományoknak jelentős ökológiai szerepe lehet.

A településre a kis- és középbirtok volt jellemző, amely az 1945-ös földosztás következtében felaprózódott. A termelőszövetkezet megalakulásával a birtokok ismét koncentráálódtak. A kárpótlási tulajdonrendezés a gazdálkodási formát nem változtatta meg. Jelenleg a nemesszalóki Egyetértés Mezőgazdasági Szövetkezet gazdálkodik a területen, míg a közigazgatási terület déli oldalán a pápai Agroprodukt Rt. nagy területű gyümölcsültetvényei találhatók.

A gyepek művelési ágú területek döntő többsége a Marcal és az Adorjánházi-csatorna mentén terülnek el. A gyepek nagy része *természeti területként* van nyilvántartva.

A településen az *erdőterületek* nagysága 239,2 ha, amelyből 6,7 ha védelmi, 202,5 ha gazdasági rendeltetésű, 30 ha egyéb részlet (tisztás, nyiladék). Az erdőterületek 63 %-án az AGROPRODUKT Rt. gazdálkodik, 11 %-a rendezetlen tulajdoni viszonyú, 26 %-án magán erdőgazdálkodás folyik.

Belterület:

A zöldfelületi adottságok a település egészén megfelelőek, vannak területek, ahol kettős vonalú növénytelepítés számára is elegendő hely áll rendelkezésre. A Petőfi és a Raffel utca zöldfelületi képe egységesnek mondható, ami a fehér akác és a tuják szinte kizárólagos telepítésének köszönhető. Egyes utcaszakaszokon, közterületeken más lombhullató fajok is megjelennek. Ki kell emelni az általános iskola előtti idős vadgesztenyét, az ÁFÉSZ és a polgármesteri hivatal előtti japánakácokat és juharokat, a Béri Balogh Ádám utca és az erre merőleges, lakóterület szegélyén futó út, valamint Kossuth Lajos utca, a Dózsa György utcától délre lévő szakaszának hársfasorát. Ezen kívül főként nyírral, berkenyével, dióval, alacsony gyümölcsfákkal találkozhatunk.

A településszegély, illetve a lakóterület határának zöldfelületi ellátottsága nem megfelelő. Ez a déli oldalon lévő (343. út melletti), valamint a bevezető út menti lakóterület és a szomszédos szántók közötti elhatárolás hiányát jelenti. A település külterületének közlekedési útjai mentén főként fehér akácból, nyárból és hársból álló fasorok találhatók.

A római katolikus templom tere kellemes benyomást nyújt, a templom előtti idős hársfák alkotta liget a padokkal, a tér épített elemei (emlékmű) és a környező házak múlt századi építészeti stílusú homlokzatai harmonikus egységet teremtenek, sajátos hangulatúvá varázsolják a teret.

A művelődési ház és a polgármesteri hivatal kertje összefügg egymással és az előttük elterülő közterülethez is szervesen kapcsolódnak. Mindkét intézmény előkertjében az igényesebb zöldfelületi kialakítás (próbálkozás) a jellemző.

I. c.) Településkép és utcaképek

A mai község mintegy 240 lakóházból álló, többutcás falu. A templomok látványa meghatározó a településképben. Története során, a településen két központ alakult ki: egyik a római katolikus templom közvetlen környékén, a másik a polgármesteri hivatal és a művelődési ház előtt.

Az egyik a római katolikus templom s a körülötte elterülő, a főútról lefűződő tér a település egyik központja. A templomtér környékén több barokk vagy eklektikus stílust tükröző idős épület maradt fenn, amelyeknek egy részét fel is újították. A téren található az első és második világháborús emlékmű, amely mind anyaghasználatával, mind formavilágával harmonikusan illeszkedik a tér épített környezetébe. Jelképes faléces kerítése is környezetbeillő.

Jellemző az egyszintes beépítés, de néhány szakaszon (pl.: Kossuth Lajos utca új beépítései) már megjelennek a kétszintes házak is. Egyes részeken jellegzetesek a tömőrfalas kerítések, a járófelületek burkolata a betonelemes járdalap.

A település másik központja a polgármesteri hivatal előtti közterület. Itt két emlékmű is elhelyezésre került, amelyek mind anyaghasználatukban, mind környezetük kialakításában jelentősen eltérnek. A sziklás környezet kialakítása jó ötlet, de változatosabb méretű sziklák és a sziklás területekhez jobban illő növények alkalmazása szükséges. A Zrínyi emlékmű környezetében egy gömbtuján és egy jegenyefenyőn kívül más növényzet nem található. Átgondolt növénytelepítéssel javasolt a szobor méltó környezetének megteremtése. Egyúttal sokat segítene a tér megjelenésén az utak leburkolása is.

A településen a foghíjtelkek igen ritkák. Utcaképe a mai dunántúli falusi utcaképnek megfelelő, túlnyomórészt az utcafrontra épített, földszintes családi házakból áll össze.

A lakóterülethez északkeleten csatlakozó gazdasági épületek állapota leromlott, környezetük rendezetlen képet mutat. A közigazgatási terület középső részén lévő mezőgazdasági létesítmények egy részének jobb az állapota, de körbehatárolásuk

nem minden esetben megoldott. A gazdaság hűtőházának területe jól lehatárolt, a mellette lévő vasútállomás területe azonban meglehetősen sivár és a kiépített parkolók is hiányoznak. Bánhalmapusztá kultúrtörténeti szempontból is fontos része a külterületnek, védelem alatt álló kastélyépülete, illetve körülötte elterülő parkja értékes részei Külsővat külterületének.

I. d.) Településkarakter.

Többutcás falu, központtal. Két faluközponttal is rendelkező belterületét túlnyomórészt lakó-, külterületét mezőgazdasági célra hasznosítják.

A település szerkezete sajátos képet mutat. A telekosztásból és a házak helyzetéből is jól látható, hogy nyugat felől az Adorjánházi-malomárok, illetve a Marcal vonalát követő Petőfi (Vasút u.) és egykori jótékonykodásáról elhíresült gazdag földbirtokos nevét viselő, Raffel Mihály (Fő) utcák mentén szerveződött a település ősi magja. A 18. század derekán már megjelent a mindét házsorával kiépített mai Széchenyi (Szilvás alja) utca. Újabb keletű utcája a Kossuth utca (Három ház u., Dollár u.), mely a 20. század elején kezdett kialakulni, ekkor mindössze három ház állt benne. Nevét az Amerikából hazatért, s itt építkező helybellektől kapta. Szintén újabb keletű utcája a Jókai (Gyöpszer) utca, és a Dózsa György (Betekincs) utca, mely enyhén emelkedő, rövid utcácska.

A 18. század derekán kiadott 1 katonai térképen többutcás falu, a mai Raffel, Széchenyi, illetve a két utcát – ekkor csak – baloldali házaival összekötő Kossuth utca felső szakasza. A közel száz évvel később, 1856-ban, kiadott kataszteri térképen sok változás nincs, mindössze a Petőfi utca római katolikus templom felé eső végében látható 4-5 ház, míg a mai polgármesteri hivatal helyén, a mai Kossuth utca felső szakaszában, egy nagyméretű tér alakult ki, melyet a későbbi építkezések utca méretűre szűkítettek.

Az utóbbi évtizedekben a település déli felében volt jellemző a fejlődés, itt több új utcát is nyitottak, ahol jelenleg is számos új lakóházat emelnek.

I. e.) Védettségek. (Régészeti és építészeti műemléki).

A település közigazgatási területén kiemelt régészeti védettséget élvező lelőhely nincsen, de közigazgatási területén nyilvántartott tizenhat régészeti lelőhely a 2001. évi LIV tv. 11. §-a által meghatározott általános törvényi oltalommal bírnak. (Felsorolásukat lásd az I. a. pont alatt). Az országos védettségről szóló 2001. évi törvény alapján a falu belterületén egy nyilvántartott műemlék van a plébániatemplom, külterületén egy kápolna, illetve a bánhalma-pusztai Schmidt-kastély épületei azok melyet a NÖKÖM állami védelem alá helyezet. (Bemutatásukat lásd az I. g. pont alatt). Helyi védelemről szóló rendelet nincs a településen. A település épített és természeti értékei száma és jellege miatt javasoljuk a helyi védelem megszervezését, illetve annak megalkotását.

I. f.) Az örökségi érték és védettségük viszonya.

Külsővat bel- és külterületén, a műemlékvédelem alatt álló három objektuma mellett, számos olyan épített, illetve faragott örökségi érték található, amelyek jelenleg semmilyen hivatalos védelmet nem élveznek.

Régészeti lelőhelyei közül egy belterületen (a mai plébániatemplom és környéke) van, ahol az 1994 évi felújítás alkalmával több mives Árpád-kori kőfaragvány került a felszínre, s így reális lehetősége van annak, hogy a jövőben további középkori eredetű leletanyag kerüljön felszínre. A többi lelőhely a külterületeken található ezért a belterületi rendezés nincs rájuk hatással, ugyanakkor a település külterületének több pontja régészeti érdekű területnek tekinthető. Az itt végzett földmunkáknál fokozott eshetősége van régészeti emlékek előkerülésének a nyilvántartott lelőhelyeken kívül is.

A védelem alatt álló építészeti emlékei közül a római katolikus temploma 1994-ben lett példásan helyreállítva, a külterületen található barokk kori kápolna is a közelmúltban lett felújítva, ami – sajnos – a Bánhalma-pusztán található Schmidt-kastélyról már nem mondható el. Az épület ugyanis – egy szép és hangulatos, de láthatóan megtizedelt növényzetű angolparkban, használaton kívül áll, s a romlás jelei már megmutatkoznak az épületen.

A műemlékvédelem alatt álló épületek mellett, néhány szép régi lakóháza és gazdasági épülete, szép és értékes faragott kőemlék (néhány útszéli kereszt és sok síremlék) van, mely helyi védelmet, de legfőképpen figyelmet érdemel. Javasoljuk az értékleltárunk szerinti szervezet helyi védelem feltételeinek megteremtését.

Az épített örökségi emlékek mellett, a település környékének egy része *természeti terület*, ami értelemszerűen számos érték hordozója. Mindezek épített-, régészeti, illetve természeti értékeknek védelme kiemelten kezelendő település összképét alkotja.

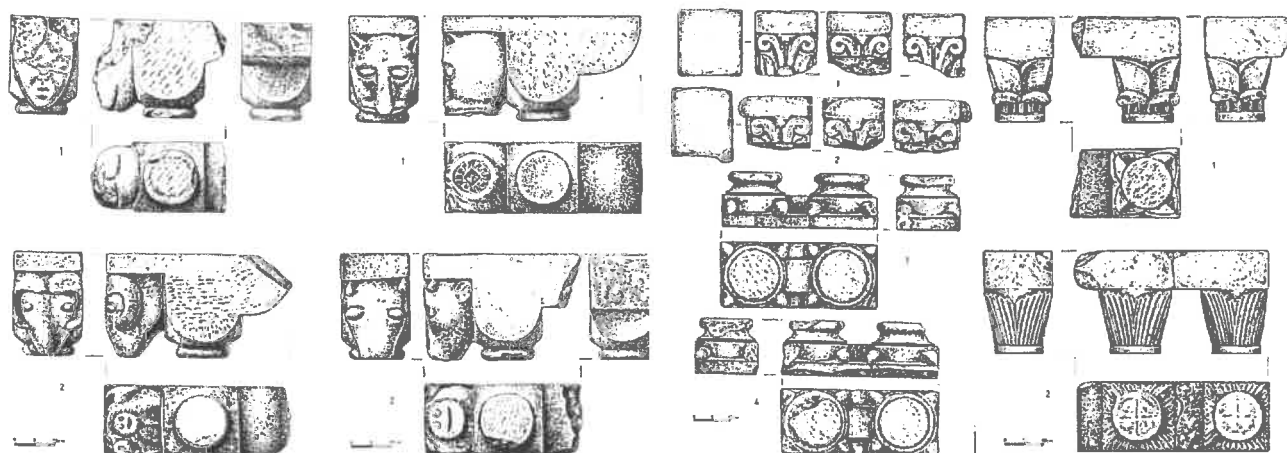
I.f.1.) Régészeti lelőhelyek:

Külsővat területén az MTA Régészeti Intézete irányításával a Magyarország Régészeti Topográfiája keretén belül készült szisztematikus régészeti topográfia (Magyarország Régészeti Topográfiája 4. A Pápai és Zirci járás. Budapest, 1972. 134-138; a továbbiakban Topográfia). A hatástanulmány a tervezési terület régészeti örökségének vizsgálatakor alapvetően erre, illetve az 1996-ban kiadott, Ilon Gábor, és Vida Tivadar régészek által leírtakra támaszkodott.

Külsővat közigazgatási területén a fontos régészeti lelőhelyek közé tartozik a plébániatemplom és környéke. A település régészeti hagyatéka közepesnél jobbnak mondható, a régészeti topográfia tizenhat pontban jelöl meg különböző feltárásokat. A topográfia elkészültét követően új régészeti leletanyag vált ismertté, e mellett újabb területek lettek belterületbe vonva, s itt építkezések folynak, e mellett újabb területeken intenzív gazdálkodást folytatnak, így a közigazgatási területről ismert lelőhelyek mellett, továbbiak előkerülése is várható.

A régészeti kutatás szerint Külsővat belterületén, a római katolikus templom környezetében (Templom-tér, Raffel M. u.) lehetett az ősi település magja (1. sz. lelőhely). Bár a templomról a legkorábbi adat a 15. századból való és az is ismert, hogy mai alakja az 1793-96 közötti újjáépítés eredménye, közvetett írásos adataink és

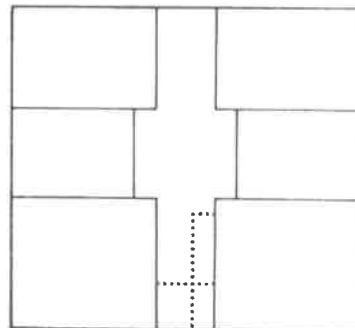
legfőképpen a tárgyi emlékeink az épület középkori eredetére utalnak. Az 1994. évi felújítás alkalmával a torony mellől több mives Árpád-kori kőfaragvány került elő, melyek pontos eredetének tisztázása a kutatás még elvégezendő feladatai közé

tartozik.

Külsővat. Róm. kat. templom. Árpád-kori kőfaragványok. Forrás: Tanulmányok Külsővat történetéből (1996)

A Marcal árteréből kiemelkedő nagy kiterjedésű homokhát területén egymáshoz viszonylag közel eső helyeken (2., 3., 4., 6. sz. lelőhelyek) őskori, későbronzkori, római-kori és Árpád-kori cserépletek kerültek a felszínre. Az előbbi lelőhelyek közelében, a Szabó-rétnek nevezett helyen (5. sz. lelőhely), már 1908-ban római kori sírokat, majd a Veszprémi Múzeum részéről kiküldött Szentlélek Tihamér egy részletesebb kutatás eredményeként egy 20 x 25 m alapterületű, villa rustica-an (villagazdaság) nyomaira bukkant, a romok között igényes, a Rajna vidékéről a kereskedelem útján ide került terra sigillata edényeket is találtak. 1963-ban ugyanitt egy hét tárgyból álló római-kori vaseszköz lelet is bővített, mely előbb a

Barthodeiszky-tábla. Római sírkő.

helytörténeti gyűjteménybe került, jelenleg a Veszprém Megyei Laczkó Dezső Múzeumban őriznek. A Szabó-réttel határos, ma már egyazon tagban található Barthodeiszky-táblán (7. sz. lelőhely), a Marcal fölé emelkedő dombon, egy nagyobb római kori villa-együttesnek a nyomait azonosították. 1917-ben szántás közben egy hat csontvázat tartalmazó falazott sírra bukkantak, amelynek fedőlapjául egy hatalmas feliratos sírlap szolgált, amelyet Barthodeiszky Emil földbirtokos adományaként, a Magyar Nemzeti Múzeumba szállítottak. A kutatás ezt a mészkőből faragott emléknek eredetét a III. századra datálta, melyet - felirata szerint - bizonyos Aurelia Redita emeltette családjának.

A „Nagyszilva-major”-ban (9. sz. lelőhely), az enyhén kavicsos talajú domboldalon szétszórta, meglehetősen kevés

középkori cserép hevert a felszínen. A település külterületén, a Bánhalmapusztára vezető út jobb oldalán, a „Gányi-tó” nevű határhelyen a löszös, homokos talajú teraszon itt több korszakban megtelepedett népek emlékei kerültek a felszínre. A lelőhely déli felén az újkőkori vonaldíszes edények kultúrájának jellemző cserepeit és a lengyeli kultúrába sorolható bütykös oldaltöredék, valamint agyagkanál-töredék hevert a felszínen. Ugyanitt egy zezzug vonalas díszítésű badeni fazéktöredéket is gyűjtöttek. A későbronzkort egy szalagfüles töredék, a keltakort egy grafitos csöbörtöredék képviselte. Több Árpád-kori és későközépkori cserepet is találtak. Innen Bánhalmapusztá irányában tovább haladva, szintén az út jobb oldalán, „Bánhalma-gyümölcsös” területén (11. 12. 13. sz. lelőhelyek) hosszan elnyúlva a gyümölcsös szélén őskori, újkőkori, későbronzkori, kelta cserépletek, római-kori kemencemaradványok, illetve nagy számban Árpád-kori cseréplelet került begyűjtésre. Bánhalmapusztá szélén „Belsőbánd” nevű határrészben (14. 15. 16. sz. lelőhely), egy későromai téglasírt, számos római kori cserepet, illetve Árpád kori település nyomaira bukkantak a kutatók. Ettől feljebb őskori leletek kerültek elő nagy számban, de a lelőhely szélén sok Árpád kori és későközépkori cseréplelet látható, ami egy későközépkori település nyomaira utalnak. A falut a legkorábban, 1271-ben említett Bánddal azonosítják, amely a 15. éves háborúban pusztult el. Egykori, dombtetőn álló templomáról 1401-ből vannak írásos adatok, melynek romjait még 1777-ben is azonosítani lehetett.

I. f. 2.) Építészet, köztéri alkotások

Egyházi épületek

A településen jelenleg több egyházi jellegű épület is található, közülük a római katolikus templom, illetve az Evangélikus templom országosan védett épületek, (bemutatásukra a „műemlékek” címszó alatt fog sor kerülni), a plébánia-ház, a premontrei női szerzetesrend épületét és az evangélikus templomok épületeit helyi védelem alá történő helyezésüket javasoljuk.

1. Premontrei női szerzetesrend épülete. (H)

Címe: Külsővat, Raffel M. u. 13.
Hrsz: 43.

Története-leírása: A település életében meghatározó szerepet játszott a *premontrei női szerzetesrend*. A rend nevét a Szt. Norbert (1082-1134) által a Premontre-völgyen alapított kolostortól kapta, magyar területen Nagyvárad melletti Váradhegyfokon 1136-ban létesített kolostorukban kezdik meg működésüket. A törökkor előtt 45 prépostsága és 8 női kolostora volt, később a rend női ágának magyarországi működése jószerint megszűnt.

Magyarországon az 1920-as években dr. Ráday Sebestyén premontrei kanonok, később csornai magister élesztette újra a rend női ágát, Szentgyörgyvölgyi Ignác külsővati esperes-plébános, majd kanonok, illetve az 1930. szept. 15-én Külsővaton elhunyt dr. Nagy János nyugalmazott államtitkár, az államsegélyek kieszközőjének

támogatásával, akik az anyagi háttérrel biztosították. A nővérek 1927-ben kezdték meg tevékenységüket Külsővaton, előbb a mai Raffel utcai Reiner-házban, majd 1928-tól a Raffel Mihály földbirtokos által a községnek adományozott, s e célból zárdává alakított kúriában, a krakkóból érkezett, Wisinczka M. Anzelma (1883-1955) apátnő vezetésével, akinek sírja a külsővati temetőben van. A rendház hivatalosan 1948-ig működött, amikor megtörtént az iskolák államosítása, majd 1950-ben a rend feloszlását is véghezvitte az akkori állam-vezetés. Az itt élő 5 nővér egy időre a plébánián lakott, majd egy kis parasztházba költöztek, s halálukig itt laktak. 1990 után a rendet visszahívták a faluba, és az időközben iskolává alakított zárda helyet megkapták az egykori, 1873-ban emelt, katolikus iskola épületét, ahol 1995. október 13-án kezdték meg hivatalosan működésüket.

1. A Rend címere.
Kék mezőben 2 pásztorbot között fehér lilienok

2. A rend pecsétje
1. Canonissae Praemonstratenses. (Admirabilis Eucharistiae Vindex)
(Középen Szt. Norbert mint érsek, jobbáiban az Oláh-szentekkel, bal kezében érseki pásztorbottal)

2. Premontrei Női Kanonokrend
Boldogasszony Leányai
Külsővat 1927.
(Középen keresztel, szíráinál: Eucharistia, Immaculata, Ecclesia Praemonstratensis)

2. Római katolikus plébániaépület.

Címe: Külsővat. Raffel M. u. 2. sz.

Hrsz: 139. (H)

Története-leírása:

Bajzáth püspöknek 1778-ban a Helytartótanácshoz küldött jelentése szerint, az akkori épület teljesen elhanyagolt állapotú volt. Az 1779. évi vizitáció jegyzőkönyve leírja, hogy fából épült, két

kisebb szoba, egy kamra, konyha és istálló van benne, de közel áll az összeomláshoz. 1785-ban is azt írták róla, hogy majdnem romos, fa kéményei miatt tűzveszélyes. 1785-ben ugyanezt írták, akkor pincéjét is említik. A plébános 1814-ben a püspökség és a káptalan segítségét kérte a restauráláshoz. Végül a birtokosközösség és a filiális falvak segítségével 1832-ben kezdték meg a gyűjtést, amelyből 1837-38-ban épült meg kőből és téglából „állandó anyagból” az új plébánia épülete. 1936-ban az

épületet átépítették és modernizálták. A felújítást megelőzően, 1934-ben, a szomszédos, Vas megyei Belsővatról egy 120 x 45 cm nagyságú, a Káldy és Szecezer (?) családok címereivel és felirattal ellátott építési emléktáblát hoztak ide és helyezték el a plébániaépület utcai szárnyának udvarra néző homlokzatának falán, egy olyan egykori épületét, melyet felsőkáldi Káldy Péter, a magyar királyság dunántúli vicegenerálisa és Veszprém megye alispánja emeltetett 1650-ben. (Felirata: OSH / E PETR KALDY DE / FOLSOKALD SRAE / CR MI AR RE HV / CISDA OMDVX AC / COTVS VES VIC / HOCOPVS FEC VIV / VIVE NE CCMDC). Koppány Tibor kutatásai szerint, arról az egykori kastély-épületről van szó, mely a közeli Belsővattól délre, a Marcal egykori mocsaraiban mélyen benyúló lapos dombháton állt és melyről 1674-ben írásos emlék bizonyítja, hogy „Nemzetes és Vitézlő Káldy Péter urunk eő kegyelme építette fundamentombul az eő Kegyelme magha Vathy kastélyát, minden körül levő épületekkel együtt”. Káldy 1686-ban hunyt el, a háromszintes, alapincézett kastélyépületen gyermekei osztozkodtak, majd az épület magára maradt, 1720 körül, Bél Mátyás a kuruc háborúban megviselt épület „még látható” romjairól tesz említést.

3. Római katolikus kápolna. (H)

Műemléki nyilvántartási száma: 8651.

Címe: Külterület, Bánhalma-pusztá felé vezető úton.

Hrsz: 22., 268.

Titulusa: Szent Anna.

Története:

Épült 1755-ben Szent Anna tiszteletére. Állítólag egy istenkáromlásért kiszabott büntetésből Armpruster József vati részbirtokos építtette. Az 1779. évi egyházlátogatás rossz állapotban találja. Az 1783. évi 1. katonai térkép nem jelzi. Úgyszintén az 1845. évi 2. katonai térképen sem látható. Az evangélikusok megrongálták, 1779-ben használhatatlan volt. 1792-ben azt kérte a plébános a püspökségtől, hogy a mintegy 30 évvel ezelőtti épület rendbetételéhez adjon segítséget, ami meg is történt, mivel 1793-ban állították helyre.

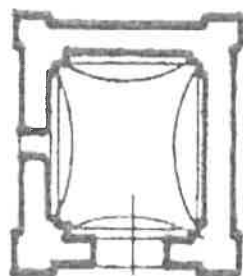
A helyiek kezdeményezték nagyobbítását is, de a püspökség nem engedélyezte. Az 1857. évi kataszteri térképen azonosítható, de az útkereszteződéstől északra, holott valójában attól délre van. Az út nyomvonala helyeződött át időközben. Egy 1788. évi úttérkép az útkereszteződésnél semmit sem jelöl, csak a "Gergöli" útelágazásnál keresztet. Meg kell jegyezni, hogy ez a térkép sematikus.

Jellege:

Külterületen, a Külsővat-Bánhalmapusztá és Pápa-Sárvár út keresztezésének szögletében áll, meglehetősen elhagyatva, de szépen felújított állapotban. Kis barokk útszéli kápolna.

Leírása:

Közel négyzetes alaprajzú, rendkívül egyszerű, de itt a sivár környezetben kedves látványt nyújtó kis épület.

Falait a sarkokon síma sávok szegélyezik. Íves, tagolatlan barokk párkány fut körül. Nyeregtetőit oromfalak határolják, fedlappal védve. Elöl kőkereszt, hátul vas kettős kis kereszt a csúcsokon.

Kőtáblán felirat: Műemlék kápolna / Szt. Anna / tiszteletére épült / az Úr 1755. évében.

Nyeregtető, cserépfedéssel. Félköríves záródású nyílásban (bejáratban) új vasajtó. Eredeti fűzött ablakrács. Sima belső kis sarokpillérekkel, csehsüveg boltozattal. Falazott oltárstípus, fölötté félköríves keretben primitív oltárkép: Szt. Anna a gyermek Máriával és angyallal. Nyugati homlokzatán kis ablak.

Lakóházak, gazdasági épületek:

Külsővat településformája több utcás, szalagtelkes falu, azaz egymás mellett fekvő keskeny, hosszú belső telkei hosszanti oldalukkal érintkeznek, így alkotnak többszöri sorozatot.

A település korai épület-állományról nincsenek adataink. Bár Árpád-kori település, első írásos emlékeink csak később, 1488-ban bukkannak fel az okiratokban. A török korban elpusztult falu a 18. században telepedett újra, de az ezt követő időszakból való épületállománya a 19. század végétől kezdődően nagyrészt átépült, ennek ellenére néhány figyelemreméltó épület található a településen.

A lakóépületek szalagtelkekre épültek, a beépítés fésűs, a régi portáknál ritkán-, az újabbaknál gyakorta előkertes. Az udvarok soros beépítésűek. Az istállót a telek hosszára merőlegesen építették, a lakóházzal szemben kisebb gazdasági épületek, ólak, fészerek találhatók. A régebbi lakóházak egysoros alaprajzi elrendezést mutatnak. A régi épületek anyaga elsősorban a tömés fal, sárfal, kevésbé a téglá, a helyiségeket fagerendás deszkafödém fedi, felette ollóágas, szelemenés fedélszékkal. Régebben a zsúp- és a nádfedés volt az általános, ma a cserép és a pala a jellemző. A régi házak között látni oromfalasakat, amelyek főhomlokzatukkal az utcafrontra igazodnak. Az oromfalak, pillérek, kémények téglából épültek. Az 1960-as években végzett falubejáráskor a kutatók még zsuppfedeles házat is felmértek, illetve dokumentáltak, mára egyetlen zsuppfedeles ház sincsen. Az újabb keletű épületek általában előkertesek, tömegükkel nem minden esetben illeszkednek a faluképbe.

Külsővat külterületén található Bánhalmapusztán, az országos védelem alatt álló kastélyépület környezetében kiépült majorság épületei között 2-3 figyelemreméltó, a 19. század második felében, illetve a 20. század elején emelt gazdasági épület látható, amely épületek jelenleg az Agroprodukt Rt. tulajdonában, illetve használatában vannak.

* A lakóházak számának alakulása:

1869-ben 79, 1890-ben 93, 1910-ben 125, 1930-ban 170, 1941-ben 183, 1949-ben 177, 1962-ben 227, 2000-ben 240, 2005-ben 245.

* Nyilvántartásban vett lakóépületek.

- Bánhalmapusztá (temető mellett).	Hrsz: 0157/5
- Jókai Mór utca.	Hrsz: 122.
- Kossuth Lajos u. 15. sz.	Hrsz: 266.
- Kossuth Lajos u. 19. sz.	Hrsz: 264.
- Kossuth Lajos u. 53. sz.	Hrsz: 66.
- Kossuth Lajos u. 55. sz.	Hrsz: 134.
- Kossuth Lajos u. 72. sz.	Hrsz: 134.
- Petőfi u. 3. sz.	Hrsz: 2.
- Petőfi u. 16. sz.	Hrsz: 335.
- Raffel Mihály u. 4 sz.	Hrsz: 141.
- Raffel Mihály u. 11. sz.	Hrsz: 41.
- Raffel Mihály u. 13. sz.	Hrsz: 43.
- Raffel Mihály u. 16. sz.	Hrsz: 146/1.
- Raffel Mihály u. 20. sz.	Hrsz: 149.
- Raffel Mihály u. 29-31. sz.	Hrsz: 50., 51/2.
- Széchenyi u.	Hrsz: 70/2.
- Széchenyi u. 16-18. sz.	Hrsz: 102.

Bánhalmapusztá.

Jókai M. u.

Kossuth L. u. 15. sz.

Kossuth L. u. 19. sz.

Kossuth L. u. 53. sz.

Kossuth L. u. 55. sz.

Kossuth L. u. 72. sz.

Petőfi S. u. 3. sz.

Petőfi S. u. 16. sz.

Raffel M. u. 4. sz.

Raffel M. u. 11. sz.

Raffel M. u. 13. sz.

Raffel M. u. 16. sz.

Raffel M. u. 20. sz.

Raffel M. u. 29-31. sz.

Széchenyi u. ?. sz.

Széchenyi u. 16-18. sz.

***Helyi védelemre javasolt lakóépületek: (H)**

Megjegyzés: Az alábbiakban felsorolt örökségi értékek bemutatása informatív jellegű, **országos**, illetve **helyi védelem** alá történő helyezésük előtt a szaksterű vizsgálatuk javasolt, így a védendő helyi értékek száma ennek függvényében fog végleges formában alakulni. A helyi védelem alá helyezendő köz- és lakóépületek külső megjelenését, utcai és udvari homlokzatuk stílusjegyeit, oromfalakat, oszlopos tornácokat, nyílászárókat meg kell tartani. Az épületekről és motívumaikról részletes fotók és rajzok készítenők, azok az engedélyezési terv részét kell, hogy képezzék.

- Kossuth Lajos u. 15., 19., 53. sz.
- Raffel Mihály u. 11., 20., 29-31. sz.

1. Lakóépület.

Címe: Kossuth Lajos u. 15.

Hrsz.: 266.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Alaprajzát tekintve „L” alakú, ún. hajlított ház, egy központi bejárattal. Eredetileg egysoros házból alakulhatott ki azzal, hogy az utcafronttal

párhuzamosan, a régi tűzfalas helyiség elbontották, illetve ennek helyére két helyiségből álló szárnyat emeltek. A földémszerkezet a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete szelemenes. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, rajta két padláslyukkal. Első és hátsó oromfalán macskalépcsős, farkasfogas kontúrkiképzés. Utcafrontján négy ablak. Az ablakok felett a vidékre jellemző vakolt szemöldökpárkány. Utcára néző oldalfala előtt előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések (mely ez esetben hiányzik), a növényzet határozza meg. Az utcakép laza sorházas beépítésű.

2. Lakóépület.

Címe: Kossuth Lajos u. 19.

Hrsz.: 264.

L e í r á s a: Kő alapokon, téglából épült lakóház. Falazata vakolt, sárgásbarnára meszelt. Alaprajzát tekintve egysoros, egy központi bejárattal. A földémszerkezet a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenes.

Tetőformája csapott nyeregtető, vagyis az oromcsúcson kisméretű ferde felületet képeztek ki, a tető szarufaszerkezetének módosítása nélkül. Héjazata tetőcserép, rajta két padláslyukkal. Utcafrontján négy ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, kétharmad-egyharmad arányban vízszintesen osztottak, két, felső harmadában egy nyílászárnyasak. Az ablakok felett a vidékre jellemző vakolt szemöldökpárkány. Az utcakép laza sorházas beépítésű. Utcára néző oldalfala előtt előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések, a növényzet határozza meg.

3. Lakóépület.

Címe: Kossuth Lajos u. 53.

Hrsz.: 66.

L e í r á s a: Téglából és kőből vegyesen épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Meszelt falazatának lábazata sötétebb, szürkés színű. Alaprajzát tekintve egysoros, eredetileg hámosztatú (szoba, konyha, kamra) lehetett, egy központi bejárattal. Közvetlenül mögötte, egyazon tetőszerkezet alá vonva, a gazdasági épülete (istálló, pajta, stb.) sorakoznak. A földémszerkezet a falra fektetett sárgerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, rajta négy padláslyukkal. Oromzata dísztelen, macskalépcsős, farkasfogas kontúrkiképzésű, feltehetően újra vakolt. Háromszögletű oromfalán két szellőzőnyílás. Utcái homlokzata klasszicista jellegű, keretes rendszerű, vakolatdíszes. Két utcára néző ablaka szalagkeretes. Udvarra néző bejárati homlokzata ereszes, részben beépített. Az ereszt keskeny, négyszögletes keresztmetszetű, mellvéd nélküli pillérek támasztják alá. Kapujának téglapépítésű, négyszögletes keresztmetszetű oszlopát és fedelét valószínűleg utólag építették az épület oldalfalához. Az utcakép utcavonalas beépítésű. Felújításra szorul.

4. Lakóépület.

Címe: Raffel Mihály u. 11.

Hrsz.: 41.

L e í r á s a: Építésének ideje a 19. század második felére tehető. A településen Makara-házként ismert épület az utóbbi időkig önkormányzati tulajdonban volt, egy részében az orvosi rendelő működött.

Jelenleg magántulajdonba került, s az új tulajdonos megkezdte annak felújítását. Alaprajzát tekintve L alaprajzú, utcára néző főhomlokzata 7 tengelyes. Alapozása kőből, falai téglából épültek, jelenleg a vakolat róluk eltávolítva. Az ívesen záródó ablakok szimmetrikus elhelyezésben, az ablakok tengelyében, ezek felett, illetve a párkány alatt egy-egy kisméretű,

négyszögű világító ablak-pár, bennük díszes kerámia-rácsokkal. A homlokzatok közepén a tető síkjából egyszerű tömegű és vonalvezetésű attika-fal magasodik. A telepre a bejárat az épület bal oldalán, közvetlenül annak falához épült négyszögű keresztmetszetű téglaoszlopok között – egykoron – díszes kovácsoltvas kapun át történt.

5. Lakóépület:

Címe: Raffel Mihály út 20.

Hrsz.: 149.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, sárgás-barnára meszelt. A födém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tető szerkezete valószínűleg szelemenes. Tetőformája nyeregtető,

héjazata tetőcserép. Utcafrontján öt szalagkeretes ablak. Ablakai kapcsolt geréb-tokosak, kétrétegűek, kétharmad-egy harmad arányban vízszintesen osztottak, két,

felső harmadában egy nyílászárnyasak. Az ablakok felett a vidékre jellemző vakolt szemöldökpárkány. Utcái homlokzata klasszicista stílust tükröző, vakolatdíszes. Oromzata téglaeépítésű, háromszög alakú, dísztelen, macskalepcsős, farkasfogas kontúrkiképzésű. Az utcakép soros beépítésű.

6. Lakóépület.

Címe: Raffael Mihály út 29-31.

Hrsz.: 50., 51/2.

L e í r á s a: Kőből épült lakóház. Falazata vakolt, egyik része sárgásbarnára, másik része fehérre meszelt. Fehérre meszelt falzatának lábazata sötétebb, szürkés színű. Tető szerkezete nagymértékben átalakított, az eredeti padlástérből tetőteret alakítottak ki. Tetőformája eredetileg nyeregtető, melyet a födém szerkezet átalakításával kontyos tetővé alakítottak. A közvetlenül hozzáépített

szomszédos épület vonalában a tetőforma megtörik. A bejárat felőli oldalon a hosszított tető a kapu kőkeretére támaszkodik. Héjazata tetőcserép, rajta három beépített tetőablak. Utcafrontján öt

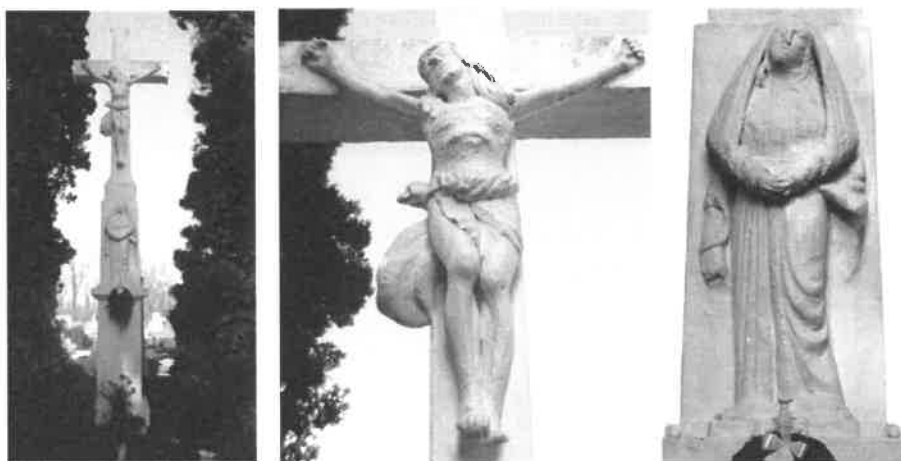
szalagkeretes ablak. Az ablakok felett a vidékre jellemző vakolt szemöldökpárkány. Utcai homlokzata klasszicista stílust tükröző, vakolatdíszes. Kőkeretes vaskapuja az épülethez közvetlenül hozzáépített. Nagykapuját téglalapítségű, tetőcseréppel fedett négyszögletes keresztmetszetű oszlop választja el az alacsony falazatra támaszkodó kerítéstől. Az utcakép soros beépítésű.

Térplasztika:

Egyházi jellegű kisplasztika (Kőkeresztek, köztéri szobrok):

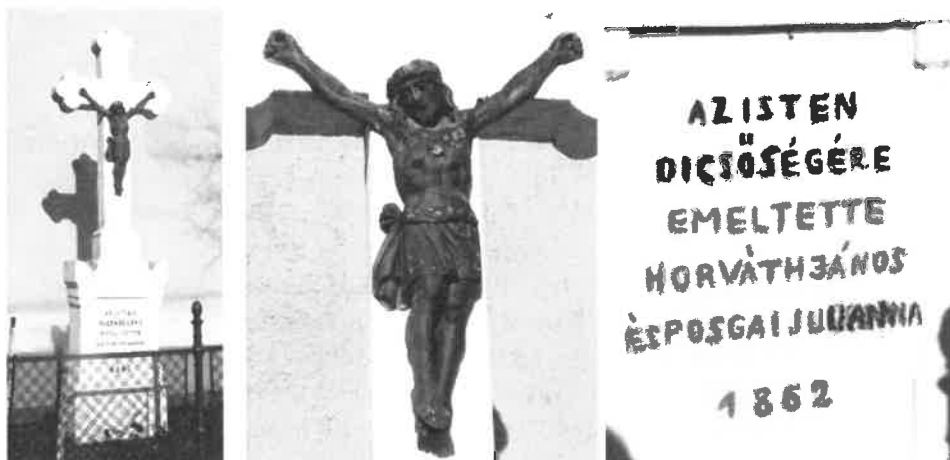
1. Temetőkereszt 1860 k. (H)

Helye:	Külsővat temető.
Anyaga:	mészkö.
Kőfaragó neve:	Ismeretlen.
Felirata:	Nincsen
Leírása:	Hármas tagolású kereszt. Hasáb alakú alsó felét kiugró, profilozott párkány zárja. E felett, a középrész homlokoldalán Mária imádkozó domborműve. Felül nagyméretű, tulipán-motívum szárvégződésű talpas kereszt, rajta INRI felirat alatt szépen faragott korpusz.
Állapota:	Jó.

2. Templomkereszt 1862-ből. (H)

Helye:	Az r. k. templom délnyugati sarkánál álló templomkereszt
Anyaga:	Fehérre meszelt illetve festett homokkő.
Kőfaragó neve:	Ismeretlen.
Felirata:	AZ ISTEN / DICSŐSEGERE / EMELTETTE / HORVATH JÁNOS / ES POSGAI JULIANNA / 1862.
Leírása:	Sarokakrotérionos, háromszögj timpanonnal koronázott, alsó részén felirat. Háromkaréjos szárvégződésű keresztben INRI felirat alatt domborművű korpusz.

3. Fakereszt, én.

Helye: Külsővat-Bánhalmapuszta, temető.
 Anyaga: Fa.
 Kőfaragó neve: Ismeretlen.
 Felirata: Nincsen
 Leírása: Trapéz alakban törő bádogtetővel fedett fakereszt, dombormű öntöttvas korpusszal.
 Állapota: Közepes.

4. Fakereszt, a falu határában a Celldömölk-Pápa országút jobb oldalán.

Helye: Külsővat.
 Anyaga: Fa.
 Kőfaragó neve: Ismeretlen.
 Felirata: Nincsen
 Leírása: Egyszerű fakereszt, rajta öntvényből korpusz.
 Állapota: Jó.

5. Emlékkereszt

Helye: Külsővat, községi temető.
 Anyaga: Fa.
 Kőfaragó neve: Ismeretlen.
 Felirata: EMLÉKKERESZT / Azon külsővatiak emlékére / akik bárhol a világon elhunytak / Emlékük előtt tisztelegve állította / Külsővat Község Önkormányzata / Nyugodjanak békében.
 Leírása: Egyszerű fakereszt, rajta réztábla felirattal.
 Állapota: Jó.

Világi jellegű térplasztika:

1. A világháborúban meghaltak emlékműve 1991-ből.

Helye: Templom-tér.

Anyaga: műkő, fa.

Kőfaragó neve:

Felirata: Emlékük örök. Az I. világháború áldozatai Adorján András, Antal István és Sándor, Bali Imre, Bali József, Barthodeiszky Gyula, Bodor Sándor, Bokor István, Bokodi István, Bors József, Böjte István, Farkas János, Farkas József, Fekete Imre, Gohibics János, Hajba József, Horváth József, Horváth József, Juhász József, Kalmár Károly, Király Sándor, Körmendi Endre, Lengyel Gábor, Magyar József, Mizser József, Molnár Imre, Németh Vendel, Nyulász István, Palatin János, Pálffy Lőrinc, Papp Imre, Pilcsik József, Pirkhoffer József, Szabó József, Szűcs Sándor, Takács Vendel, Telekes József, Tóth János, Vajda István, Veltner Lajos, Zsámboki Károly, Zsirai János, Zsirai József. A II. világháború áldozatai Bodor Lajos, Gálos Lajos, Hégely Lajos, Horváth Imre, Horváth János, Kalmár Gábor, Kalmár Imre, Makk József, Molnár Gábor, Németh Kálmán, Osvald Ferenc, Ölbei Sándor, Palatin István, Páli Gyula, Pethő Pál, Piri Sándor, Pozsgai Gézané, Rác József, Sürmacher Ármán, Árminné, Endre, Szalai József, Takács Rudolf, Talabér István, Torma József, Tóth István, Tungli István, Verebélyi József, özv. Veltner Adolfné.

Felavatva: 1991. augusztus 23.

2. Béri Balogh Ádám emléktáblája.

Helye: Kossuth u. 1., Polgármesteri Hivatal épületének falán.

Anyaga: fehér márvány.

Kőfaragó neve:

Felirata: "Balog Ádám a nevem, ha vitéz vagy jer velem." BÉRI BALOGH ÁDÁM a hős kuruc brigadéros emlékére aki 1704 és 1705-ben, mint a Bakonyban bujdosó kurucok egyik vezére sokszor tartózkodott községünkben. Külsővat Község Tanácsa 1959.

Felavatva: 1959. augusztus 20.

3. Emléktábla az idősek otthona falán.

Helye: Idősek Napközi Otthona

Anyaga: bronz.

Kőfaragó neve: Farkas Tibor szobrászművész.

Felirata: Nem hiszek én azért az ördög fiának, hiti csavarító kutya labanczának. BÉRI BALOGH ÁDÁMNAK hős kuruc katonáinak emlékére. Külsővat Községi Tanácsa 1970.

Felavatva: 1970. december 6.

4. II. Rákóczi Ferenc emléktáblája

1976-ból

Helye: Kossuth utca, Polgármesteri Hivatal épülete falán.

Anyaga: Fehér márvány.

Kőfaragó neve:

Felirata: II. RÁKÓCZI FERENC születése 300. évfordulójának emlékére 1676-1976.
Állította: Veszprém Megye Honismereti Bizottsága és a Községi Közös Tanács.
Felavatva: 1976.

5. Zrínyi Miklós költő-hadvezér szobra 1960-ból.

Helye: Kossuth u.
Anyaga: Műkő talapzat, a szobor alumínium öntvény.
Kőfaragó neve: Farkas Tibor szobrászművész.
Állította: Községi Tanács, Külsővat.
Felavatva: 1960. augusztus 20.
Állapota: Jó.

6. Zrínyi Miklós költő-hadvezér emléktáblája

Helye: Kossuth u., a Polgármesteri Hivatal épületének a falán.
Anyaga: fehér márvány
Kőfaragó neve:
Felirata: ZRÍNYI MIKLÓS 1663-ban Vaton tartott főparancsnoki hadiszemléjének emlékére. Veszprém megye lakói Veszprémi Helyőrség Parancsnokság 1988.
Felavatva: 1988. szeptember 29.
Állapota: Jó

7. Szent István király mellszobra.

Helye: Kossuth utca, a Polgármesteri Hivatal előtti tér.
Anyaga: Tölgyfa. Sziklakert fölé helyezve.
Kőfaragó neve: Bazsika József fafaragó mester.
Felirata: „A király”.
Felavatva: 2000. július 7.
Állapota: Jó

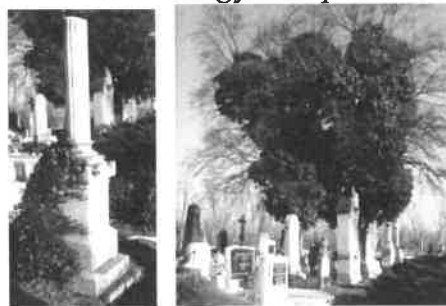
Temető és sírjelei:

A. Külsővati községi temető.

A település végén található, közepes méretű vegyes felekezetű használatban levő temető Külsővat második temetője. A régebben használt temető a község belterületén, a 203 hrsz-ú ingatlanon található, mely terület mára kegyeleti parkként van nyilvántartva.

A település működő temetője a 110, 02/8 hrsz-ú területeken található. Temetőkeresztjét 1860 körül állították, a síremlékeken a legkorábbi temetési évszám az 1840-1850-es évekből valók. A temetőben igen sok nagyméretű sírkereszt, illetve mívésen faragott síremlék van, közöttük a helyi egyházi vezetők mellett, a Barcza, Szentgyörgyvölgyi, Raffel, Barthodeiszky stb. család tagjainak síremlékei láthatók. A temető rendezett, tisztelt, ravatalozója újszerű állapotban. Szükségessé vált a temető területének bővítése, melynek lehetősége a vele szomszédos 02/11 hrsz-ú ingatlanon valósítható meg.

1. Síremlék 1846-ból. Bathodeiszky József. (H)

Helye: Községi temető.
Anyaga: Mész.
Kőfaragó neve: Ismeretlen.
Felirata: Megkopott, alig olvasható.
Leírása: Hasáb alakú alsó felének homlokoldalán mélyített, szalagkeretes tükörben megkopott vésett felirat. E felet nagyméretű éleszedett, talpas kereszt.
Állapota: Jó.

2. Síremlék 1859-ből. Barcza Ádám. (H)

Helye: Községi temető.
Anyaga: Öntöttvas.
Kőfaragó neve: Ismeretlen
Felirata: nagyalásnyi / Barcza Ádám / 1776-1859.
Leírása: Öntöttvas kereszt, rajza fém korpusszal, a feliratos tábla utólagosan van elhelyezve rajta.
Állapota: Jó.

3. Síremlék 1859-ből. Nagy István. (H)

Helye: Községi temető.
Anyaga: Mészkő.
Kőfaragó neve: Ismeretlen.
Felirata: NAGY ISTVÁN 1849 – 1859 / NAGY LÁSZLÓ 1847-1859.
Leírása: Kettős tagolású. Hasáb alakú alsó felének homlokoldalán, mélyített tükörben felirat. A tagolt felső felén nagyméretű talpas kereszt. A kereszten átlósan elhelyezett faragott babérkoszorú.
Állapota: Jó.

4. Síremlék 1859-ből. Szombathelyi Margit. (H)

Helye: Községi temető.
Anyaga: Fehér mészkő.
Kőfaragó neve: ismeretlen
Felirata: SZOMBATHELYI / MARGIT
/ *férjezett* / SARLAY
GÁBORNŐ / Született 1796-ik
évi. Február hó 24-én /
Meghalt 1859-ik évi Május hó 7-én. / *Emléket kérek síromba / leszállva s ez emlék /
Férjem és gyermekeim / szívbeli gyásza legyen.*
Leírása: Egykoron három részből álló, klasszicista jegyeken magán viselő síremlék. Hasáb alakú gazdagon tagolt alsó felének homlokoldalán, gyöngysor-faragással díszített mélyített tükörben felirat. E felett nagyméretű szobor (kereszt?) állott, mely jelenleg már hiányzik a posztamensről. A síremlék jobb oldalán ember nagyságú álló férfi szobra lepelben.
Állapota: Közepes, hiányos

5. Síremlék 1860-ból. Jarlay Gábor. (H)

Helye: Községi temető.
Anyaga: Mészkő.
Kőfaragó neve: Ismeretlen.
Felirata: Jarlay Gábor / a legjobb .../ ... / Háládatos gyermekei /
Meghalt 1860 szeptember / 12-én életének 74-ik évében /
Béke hamvainak.
Leírása: Magas, hasáb alakú sírjel, tetején csúcsban törő lezárással.

Homlokoldalán, mélyített tükörben megkopott, vésett felirat. A síremlék neogótikus elemekkel díszített.

Állapota: Közepes.

6. Síremlék 1863-ból. Kemény Lajos. (H)

Helye: Községi temető
 Anyaga: márvány.
 Kőfaragó neve: ismeretlen.
 Felirata: Miért állsz itt kétes borzalommal / Kedves társam hisz van Istened. / Ne hidd, hogy ő csak nyugalommal / Jutalmazza munkás életed. Nem találhat élvét rombolásban, / A hatalmas élet Istene / Változás az, hogy egy szebb világban, / Minden egyesüljön Ő vele." Itt nyugosza örök álmát Kemény Egerszegi KEMÉNY LAJOS meghalt 1863-ik évi augusztus hó 23-án élte 40-ik, boldog házasságának 19. évében.

Állapota: Kopott.

7. Síremlék 1868-ból. Barcza Ádámné. (H)

Helye: Községi temető.
 Anyaga: Vöröses mészkő
 Kőfaragó neve: Ismeretlen.
 Felirata: özvegy / BARCZA ÁDÁMNÉ / született / ERÖSS ERZSÉBET / Meghalt 1886-ik év December 11-én / élete 82-dik évében / Áldás és béke poraira.

Leírása: Hasáb alakú sírjel, felül timpanon-szerű lezárással. E felett nagyobb méretű kereszt. A sírtábla homlokoldalán szalagkeretes, mélyített tükörben vésett felirat.

Állapota: Jó.

8. Síremlék 1874-ből. Nagy János. (H)

Helye: Községi temető.
 Anyaga: Mészkő.
 Kőfaragó neve: Ismeretlen.
 Felirata: NAGY JÁNOS / meghalt 1874. Február 20 / Élete 69. évében / Áldás és békesség hamvaira.

Leírása: Hasáb alakú sírjel felül csúcsban végződő, íves lezárással, rajta nagyméretű kereszt.

Állapota: Közepes.

9. Síremlék 1877-ből. Pirithy Mihály plébános. (H)

Helye: Községi temető.
 Anyaga: Vöröses mészkő.
 Kőfaragó neve: Ismeretlen.
 Felirata: ... / PIRITHY MIHÁLY / PLÉBÁNOS / Született 1790. Szeptember 20. / Meghalt 1877. júl. 18.

Leírása: Hasáb alakú sírjel, felül íves lezárással, rajta nagyobb méretű talpas kereszttel. Homlokoldalán két féloszlop között, mélyített tükörben felirat.

Állapota: Jó.

10. Síremlék 1897-ből. Kovács Elek. (H)

Helye: Községi temető.

Anyaga: Fekete márvány.

Kőfaragó neve: Kondor, Celldömölk

Felirata: Itt nyugszik / Sebestény / KOVÁCS ELEK / szül. 1827.
Febr. 24. / megh. 1897. Márc. 17. / Emelte / Gyászoló
özvegye / Barthodeiszky Rozália.

Leírása: Gúla alakú sírjel, homlokoldalán vésett felirattal

Állapota: Jó.

11. Síremlék 1899-ből. Bathodeiszky Gyula honvéd hadnagy. (H)

Helye: Községi temető.

Anyaga: Fekete márvány.

Kőfaragó neve: Andreetti, Budapest.

Felirata: ITT NYUGSZIK / RÁTKI ÉS SALAMONFÁI /
BARTHODEISZKY / GYULA / KIR. CURIAI BÍRÓ / A
LIPOT REND VITÉZE / 1848/49-ES HONVÉD HADNAGY
/ SZÜL. 1828. JÚNIUS 9-ÉN / MEGHALT 1899
NOVEMBER 10-ÉN / ÉS NEJE / BALÁZSFALVI / OROSZ
EMILIA / SZÜLETETT 1828. OKTÓBER 30-ÁN /
MEGHALT 1900. MÁRCIUS 1-ÉN / *Legyen áldott örökre
emlékük.*

Leírása: Gúla alakú sírjel, homlokoldalán vésett felirattal

Állapota: Jó.

12. Síremlék 1907-ből. Kovács Elekné. (H)

Helye: Községi temető.

Anyaga: Fekete márvány.

Kőfaragó neve: Kondor, Celldömölk.

Felirata: Itt nyugszik / Sebestény / Kovács Elekné / szül. / Rátki és
salamonfai / Barthodeiszky / Rozália / szül. 1834. nov. 30. /
megh. 1902. márc. 1. / Emelte hálás / unokája öcsce.

Leírása: Gúla alakú sírjel, homlokoldalán vésett felirattal

Állapota: Jó.

13. Sírkereszt 1912-ből. Csázma József plébános. (H)

Helye: Községi temető.

Anyaga: Homokkő.

Kőfaragó neve: Ismeretlen.

Felirata: CSÁZMA JÓZSEF / ÉLT / 1838-1912. / KÜLSŐVATON
PLÉBÁNOS VOLT / 1877-1912 / IMÁDKOZZUNK ÉRTE!

Leírása: Kettős tagolású. Hasáb alakú alsó felének homlokoldalán

mélyített tükörben, márványtáblán vésett felirat. A gazdag tagolású, kiugró perem felett, nagyméretű, éleszedett talpas kereszt.

Állapota: Jó.

14. Síremlék 1922-ből. Barthodeiszky-Kemény cs. (H)

Helye: Községi temető.
 Anyaga: Mészkö.
 Kőfaragó neve: Ismeretlen.
 Felirata: ÉLET / ÉDESSÉG / REMÉNYSÉG / IMÁDKOZZ
 ÉRTÜNK /// RÁTKAI ÉS SALAMONFAI /
 BARTHODEISZKY / EMIL / TAB. TANÁCS ELNÖK / ...
 OKT 24 – 1922. MÁRC. 10. / ÉS FELESÉGE /
 KEMÉNYEGERSZEGI / KEMÉNY ILONA / 1858. DEC.
 12. – 1942. ÁPR. 10.

Leírása: Szecessziós hangvételű síremlék. Hasáb alakú, felül ívesen záródik. Középen, mélyített tükörben, fehér mészkölap, rajta domborművű női fej. Vésett felirat.

Állapota: Jó.

15. Sírkereszt 1946-ból. Szentgyörgyi Ignác plébános. (H)

Helye: Községi temető.
 Anyaga: Mészkö.
 Kőfaragó neve: Ismeretlen.
 Felirata: ITT NYUGSZIK / Szentgyörgyi Ignác / tb. kanonok,
 területi esperes / plébános a Premontrei Női Kanonok
 Rend / külsővati rendházának társalapítója / Élt: / 1884.
 dec. 6-tól 1946. okt. 1-ig. / Külsővati plébános volt 1912-
 1946 / Szerette Krisztust az ő egyházában.

Leírása: Kettős tagolású. Hasáb alakú alsó felének homlokoldalán mélyített tükörben, márványtáblán vésett felirat. A gazdag tagolású, kiugró perem felett, nagyméretű, éleszedett talpas kereszt.

Állapota: Jó.

16. Síremlék 1992-ből. Lengyel László plébános. (H)

Helye: Községi temető.
 Anyaga: Műkö
 Kőfaragó neve: Ismeretlen
 Felirata: LENGYEL LÁSZLÓ / 1931-1992 / TB KANONOK,
 VÁRPALOTAI / PLÉBÁNOS / 1972-1992 / ELHAGYOM A
 FÖLDI / VILÁGOT / ÉS VISSZATÉREK / AZ ATYÁHOZ.
 Leírása: Kettős tagolású. Hasáb alakú alsó felének homlokoldalán, márványtáblán vésett, aranyozott felirat. A kiugró perem felett, nagyméretű, egyszerű kereszt.

Állapota: Jó.

17. Sírkereszt 1992-ből. Szabadhegy Szabolcs plébános. (H)

Helye: Községi temető.
Anyaga: Műkő
Kőfaragó neve: Ismeretlen.
Felirata: SZABADHEGY SZABOLCS / SZŰZ MÁRIA SZOLGÁJA / ÉLT 1914-1992 / KÜLSŐVATI PLÉBÁNOS VOLT 1946-1989 / MINDENT JÉZUSÉRT / SEMMIT SZŰZ MÁRIA NÉLKÜL.
Leírása: Kettős tagolású. Hasáb alakú alsó felének homlokoldalán, márványtáblán vésett, aranyozott felirat. A kiugró perem felett, nagyméretű, egyszerű kereszt.
Állapota: jó

B. Külsővat-Bánhalmapusztai temető.

A terület északi részén, közvetlenül az út bal oldalán (hrsz: 0156), igen kisméretű temető, alig 3-4 sírral, az egykori tulajdonosok az Auguszt és a Schmidt család nagyméretű síremlékeivel. Területén fakereszt, Mellette márvány sírkő 1906-os évszámmal, Kondor celldömölki kőfaragó szignójával.

1. Auguszt Károly és családja síremléke 1861-ből. (H)

Helye: Külsővat-Bánhalmapusztai temető.
Anyaga: Homokkő.
Kőfaragó neve: Ismeretlen.
Felirata: Tek. Magurai / AUGUSZT KÁROLY / Veszprém megyei alktományos / főszolgabíró + 1861. Sept. 1. én / élte 44-ik évében. / Gyermekei Vilma, Gizella, Imre és / Aloyzia, / nővére / Antónia Heller Lajosné / hamvainak. /// Kiket élve vérség fűzött össze / Itt egyesít most a sírhalom / Itt siratja forrón, mint szerette / Őket a nő, s anyafájdalom / Míg majd végre mennyben egyesülnek / S boldogan örökké együtt élnek. /// Munkádban keressél áldást, s ten lelkierődből / Sarjadzott a siker mely koszorúzza neved / Hazád a honszeretet - s a barátság ritka tanyája / S a sors üldözöttnek volt menedéke szíved / A haza nyújt, híveid hő könnyeket - s a mit / Úgy szereti fájón zár kebelére - a föld.

Megjegyzés: A. K. 1848-as nemzetőr kapitány volt

Leírása: A déli rész elején igen magas, homokkőből faragott, hasáb alakú, gótizáló díszű síremlék. Tetejét akrotérionok között kereszt koronázza. Alacsonyabb alsó részén vésett vonalkeretben vers, a magasabb felső részén dús indalevéldíszes keretben felül sírfelirat, lejjebb újabb vers.

Állapota: Jó.

2. Schmidt Gusztáv síremléke 1929-ből.

Helye: Külsővat-Bánhalmapusztai temető.
Anyaga: Mész, márvány.
Kőfaragó neve: Ismeretlen.
Felirata: Schmidt Gusztáv / 1860-1929.

Leírása: A temető-terület hátulsó részén, vas bábok közötti láncsal kerített térség közepén, két vas virágtartó mögött, lépcsős alépítményen mészkő kereszt, előtte fehér márvány, gyászoló, fiatal nő szobra. Az előtte lévő bronz csap ellopott kellékre utal.

Állapota: Közepes.

I. g.) Védelem alatt álló, illetve védelemre javasolt örökségi értékei:

a. MŰEMLÉKEK. Országos védelem alatt álló műemlékei:

1. Római katolikus templom.

Műemléki nyilvántartási száma: 5063.

Címe: Szent István tér.

Hrsz: 138.

Titulusa. Antiochiai Szt. Margit.

Története:

A település középkori templomáról nincs ismert írásos említés, annak létét csupán az 1441-ben szereplő Egyházasvat falunévből lehet következtetni. 1551-től a 17. század végéig is így nevezték a települést, amelynek temploma a török időkben is fennmaradt. 1531-ben Egerlőjén van a vati plébánosnak egy

portája. A törökdúlás után, a 17. században ismét van istentisztelet az 1670. körül már Külső Wath-ként említett településen, melyet a dömölki bencések látják el, de azt írják, hogy nem a templomban, az romos és a protestánsok istállóinak használják. A 16. században megjelent protestáns vallás megerősödve, 1612-ben már református anyaegyház, evangélikus lelkész működik a faluban. A 17. század derekán a plébánia teendőit a dömölki apátság bencés szerzetesei látták el: 1669-ben Miskóczy Bernát, 1672-ben Tapolcsányi Miklós bencés volt a vati plébános. A Kazó István Vasvárszombathelyi nagyprépost által végzett 1698-as egyházlátogatás csak létét említi, mivel azonban Veszprém megyében feküdt, nem írták össze.

1728-ban szervezik újjá a plébániát a dömölki bencések segítségével, akik úgy-ahogy használhatóvá tették, náddal fedték a templomot. Az 1733. évi kemenesaljai összeírás templomát nagyon réginek mondja, megállapítja, hogy jó anyagból, quaderkövekből épült, de sok évvel ezelőtt megrongálták, enyészette az eső, a templom falain kívül-belül repedések, a homlokfal elé épült tornyon is, melyben 2 harang függ. Most viszont náddal újrasedelt, van oltára, bár a szobrok még festetlenek. Sekrestyéje is nádfedésű. Pad nincs, kórus sem, szószék kőből. Mennyezete részben gerendákból, részben nádborítású, de rossz állapotban. A felszerelést a leírás szűkösen mondja.

Első plébánosuk 1743-ban érkezik a faluba, s akkor a hívek messze környéken engedélyezett koldulással igyekeztek összeszedni azt az összeget, amellyel végül is náddal és szalmával fedték le a kiigazított, de romos templomot. Bél Mátyás erről a

következőket írja: "a katolikusok az egykor a faluval együtt elpusztult templomot istentisztelet céljára életre keltették." A mai templom nyugati falán található 1757-es évszámú feliratos kőlap szerint kozmafalvi Kozma László felesége, Béri Balogh Mária alapította újra a templomot, Antiochoiai Szt. Margit tiszteletére. Az ezzel járó építkezés, egy 1792. évi tudósítás szerint 1752-ben történt, amikor új szentéjt építettek. Az 1758. évi visitáció Batthyániana megállapítja, hogy Szt. Margit mártír tiszteletére alapították, de nem tudni ki és mikor? Részben a helybéli katolikus nemesek, részben a hívők renováltatták, de idejét nem említi. A falu déli vége felé épült kőből, szentélye keletelt, boltozott, a hajó nagy része deszkával fedett, a tetőn új zsindelyezés, északi oldalán boltozott sekrestye. Kőtornya megdőlt és teteje hiányzik. A kórusgerendákon, a szószék kőből épült, padok most sincsenek. Egyetlen oltárán Szt. Margit szobra áll. Körülötte nyitott temető, benne vegyesen temetkeznek. A jegyzőkönyv részletezi a felszerelést is, az akkori körülményekhez képest kielégítőnek mondható, de hiányolják a keresztlő medencét. Filiái Belső Wath és Merse. Magyar nyelvű plebánosa van: Barbacsi István, tanult, előzőleg több helyen szolgált. Megjegyzi, hogy helvét oratórium is van ludirektorral. 1776-ban leírták, hogy „1743-ban Moskovits nevezetű plebános küldetett.” Réges-régen elpusztított templomuk falait kiigazították, és szalmával födték.

1778-ban Bajzáth püspöknek a Helytartótanácsához küldött jelentése szerint elhanyagolt, romosodik. Eredete ismeretlen. Van kőoltára, szószéke, 2 harangja, keresztlő-medence nincs. Az 1783. évi 1. katonai térkép helyén ábrázolja, az ország-leírásban: „eine kleine, solide ev. Kirche” szerepel, ebben az évben plebánosa jelentésében, mint romosodó templom szerepel. Korabinszky 1786. évi lexikonja főleg evangélikus lakosokat említ, mégis katolikus templomot jelöl. 1786-ban helyreállítását tervezték, Bajzáth püspöktől engedélyt kaptak, hogy a pórszaloki templom romjainak anyagát felhasználhassák hozzá. Egy 1788. évi útépítési térkép Külső Vath-ot egy templommal asszociálja, a torony tetején kereszt, - de következtetést levonni ebből nem lehet a templom létén kívül. Az újjáépítést 1789-ben újból kezdeményezték, ekkor a plébániát adminisztráló Simonfi Szolanus ferences szerzetes, a néhai Liptai János ezredes és neje, Béri Balogh Julianna, valamint a néhai Kozma Lászlóné, Béri Balogh Mária által letett 600-600 forintos tőke segítségével. 1792-ben jelentette a plebános, hogy a templom tornya és hajója összedőlt, 40 évvel korábban emelt szentéje kivételével a többi része is romos. Az elkészített tervek szerint, amint azt a csornai kőműves kiszámította, az újjáépítés 1250 forintba kerülne, az összegnek azonban fele hiányzik. Az ugyancsak csornai ácsmester újabb 500 forintért vállalja a tető elkészítését, amelyhez a püspökség és a káptalan segítségét kérte. Végre 1793-96. között történik a barokk átépítés, amihez a pórszaloki középkori eredetű romtemplom, illetve a Marcalon túli Mersevat határában volt egykori himeskői templom alapfalainak kibányászott anyagát is felhasználták.

Felszerelési tárgyakat – Bajzáth püspök közbenjárására - Vásárhely és Tüskevár felosztatott rendházaiból is szereztek. A jelek szerint a hajó, és valószínűleg a torony alsó része is középkori maradvány. Megjegyezendő, hogy a püspökség nem engedte az újjáépítéskor a középkori templom nagyobbítását a plebános kérése ellenére. Feltehetőleg tehát a jelenkori templom a középkori kontúrján épült fel. Felszentelésére 1796. július 3-án került sor. Az 1824. évi Canonica Visitáció lényegében a mai állapotot írja le.

Az 1857. évi kataszteri térkép kontúráját elrajzolva, de lényegében helyén és helyesen ábrázolja. A déli sekrestye ekkor még nincs, az északi oratórium szolgált e célra. Belső festése legutóbb 1962-ben, külső tatarozása az 1970-es években történt.

A Veszprém megyei Levéltár őriz tervanyagot (alaprajz, metszetek, homlokzat) hátán "Delineatio Ecclesiae Külső Vatiensis" folyóírási jelzéssel, de nem egyezik az épülettel - csak terv maradt. (Vm. LvT. "Ismeretlen eredetű rajzok és tervek" dobozában.)

A templom épületének 1994-ben történt felújítása során, a torony mellett Árpád-kori faragványok kerültek elő. A leletanyaghoz tartozik – többek között – négy homokkőből faragott, állat (tehén, oroszlán) és emberábrázolásos kockafejezet, három, ugyancsak homokkőből kifaragott növényi mintás ikeroszlopfetjezet, illetve 14 darab balatoni vörös homokkőből faragott oszloptörzs töredék. A falusi viszonyokban páratlan szépségű faragványok eredete még tisztázásra vár, mivel – mint láttuk – a külsővati templom építésekor három középkori eredetű romtemplom anyaga is beépítésre került.

J e l l e g e:

Az átmenő út törésében, a község központjában kis szabad területen áll a későbarokk, keletelt templom, háttérében romantikus épületekkel. Titulusa: Antiochiai Szt. Margit.

K ü l s e j e:

Bár a későbarokk épületek körébe soroljuk, ez a templom korántsem e stílus megszokott értelemben vett esete. Sem tömegét, sem részletképzését tekintve nem az. Régebbi eredetre vall, érezhető bizonyos barokkizáló törekvés, ami a felújítások során sematizálódhatott, torzult.

A hajóhoz képest hosszú szentély a főtömeggel azonos magasságú. Az ablakok kicsik, szegmensívesek. A torony vaskos, zömök és a szokásosnál alacsonyabb.

Homlokzati felületképzés a mezőkben rücskös vakolás, az elválasztó-határoló tagozatok simára vakoltak és enyhén visszahúzódnak az alap-síkból. Ezek az elemek egyébként igen egyszerűek, tagolatlanok, néhol primitívek és darabosak - és itt érződik bizonyos elnagyolás.

A hajó sarkait határolják ilyen sávok, továbbá alul a lábazat felett fut körbe egy vízszintes sáv, fölül pedig tagozat nélkül íves párkányhajlattal csatlakozik a tetőhöz. 1964-ben készült fényképeken még a hajót sávpárok osztják az ablakok között is. A déli falat szegmensíves, negatív keretezésű kis ablakok törik át, újabb vasablakokkal. Az északi hajó és szentélyfal tömör. Szentélyapszis szegmensíves. A vegyes falazású torony alig lép elő a falsíkból. Bejárat szegmensíves, alacsony, benne fakapu. Fölötte szegmensíves, szokásos méretű kórusablak, - a bejáráshoz képest viszont túlságosan hangsúlyos. Az itt is körülfutó íves párkány fölé timpanon emelkedik, formailag teljesen idegen hatást kelt.

Az 1. toronyemeleten szögletes padlásablak, majd félköríves zsalus harangablakok. A 2. toronyemeletet vérszegény párkányka választja el az alsótól. A tornyot tagozott - de nem klasszikus profilozású órapárkány zárja. A tornyot is függőleges és vízszintes negatív falsávok osztják, a nyílások hasonló keretezéssel. Egyenes ferde oromfal, ugyancsak negatív kerettel szegélyezve. A toronysisak sem a barokkra jellemző, magasba törő, bádog-fedésű, hanem inkább a manzárd tetőkre emlékeztető vonalvezetésű, cserépfedett, alacsony, szinte nyomott tömegű. Egy vakolt, húzott párkány két részre tagolja, a felső, alacsonyabb, kalapszerűen domborodó részből falazott, sokszögletű toronycsúcs tör elő, rajta vas kereszt. Annak ellenére, hogy a toronysisak az amúgy-is zömök tornyot - szinte úgy érezzük - nyomja, érdekes ritka megoldásával az egész épület legjellemzőbb, leginkább figyelemre méltó eleme.

A déli hajó előtti teret romantikus öntöttvas kerítés zárja el, belül eredeti kő talapzaton vas korpusz, 1862. évben állítva.

B e l s e j e:

Hasonlóan külsejéhez, a belső is vaskos megjelenésű, nem barokk levegőjű. Egyhajós, kétboltmezős, a boltmezőket falpillérek és rájuk támaszkodó heveder ívek választják el, a hevederíveken csehsüveg boltozat. A pillérek simák, tagolatlanok, barokkos húzott fejezettel, egyszerű,

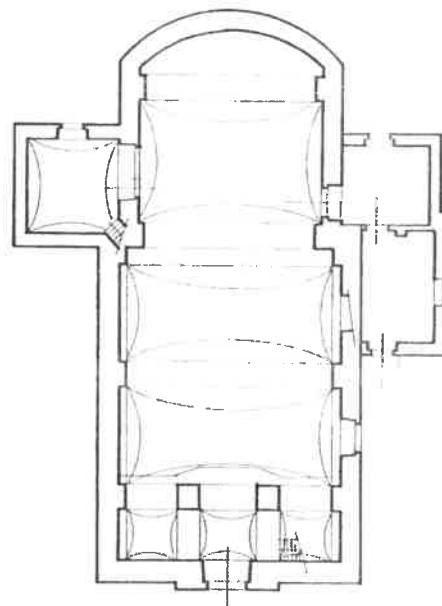

sima lábazattal. A szentélyt diadalív nyitja a hajó felé és ugyanilyen ív áll a szentélyapszis előtt is. Közöttük csehsüveg boltozat, a szentélyapszis fölött félkupola. A kórus íves nyílásokkal áttört falra támaszkodik, a toronyalj hevederívekre szerkesztett csehsüveg boltozattal fedett. A kórus szerkezete szükségszerű

megismétlése az alsó íves pilléres szerkezetnek, hiszen a tornyot is ezek hordják. A kórus padlólemeze és vele a mellvédfal alaprajzilag szögletes - bizonyára utólagos. Mellvédje gromba vonalvezetésű, meglehetősen primitív asztalos szerkezet mázolja. Vasszerkezetű ablakok a déli hajó és szentélyfalon. A kórusra falépcső vezet. Padlóburkolat régi mozaiklap.

A szentélyből északra oratórium nyílik, azelőtt bizonyára sekrestye volt. Csehsüveg boltozat fedi. Benne egyszerű későbarokk koporsóoltár. A jelenlegi sekrestye újabb építmény, síkfödémrel.

Főoltára falazott koporsó alakú stipesen copf aranyozott fa szentségház Vásárhelyről. Oldalt 1-1 fa adoráló angyal, a mensalapon 6 db empír stílusazonos gyertyatartó. Nagyméretű oltárkép ökörszemes szép keretben, Antiochiai Szt. Margit,

Jakobey-től. (1870.). A szentélyben függ még Szt. Erzsébet képe, másolat Daniel Gran után. Ugyancsak a szentélyben Keresztelő Szt. János faragott fa szobra. Faragott stallumok a Tüskevári Apátságból 1754. évből. Az ambó betétje Szt. Özséb faragott fa reliefje, jelenkori mű, de kerete és a szembemiséző oltár szintén a tüskevári faragványos elemekből van összeállítva. Fa szószéke mázolja, az oltár stílusában copf alkotás. Mellvédjén a magvető-jelenete, hangvetőjén angyal törvénytáblákkal.

Padok a barokk falfaragó-művészet szép példányai a Tüskevári Apátságból származnak, az ottani egykori templomi padok egy része.

A kóruson Rieger orgona eredeti klasszicista sípházban. Barokk utánérzésű vörösmárvány keresztelőkút. Új vas szentélyrács.

A kórusalijban középkori kőtöredékek kiállítászerűen elrendezve, illetve egy latin szövegű, barokk kori kőtábla, végén kronosztikonnal, mely az 1757-iv évszámot adja.

Felirata (Rainer Pál után): MARIA THERESIA REGINA / DIRIGENTE FELICITER SCREPTA / ILL/ustrissi/MUS / DOM/inus/ IOANES/ LIPTAI / CAE/ar/EO REGUM MA/jes/T/a/TUM EQUES/ris/ ORD/ibis/ ACTUALIS COLONELLUS, INSTANTIBUS / PERILL/ustri/BUS: d/omi/NA MARIA NATA BALOGH DE BEER EISQVE CONSORTE, D/omino/ LADISLAO / KOZMA DE KOZMAFALVA CO/mi/T/a/TUS VESZPRIM/iensis/ COM/m/ISSARIO IN KÜLSŐ VATT / DEAGENTIBUS ET IN REDEMPTIONEM BONORUM AB AVIS OPPIGNORATORUM / PRO SE, HAEREDIBUSQUE JAM NATIS ET ASCITURIS IN FUT/ur/RUM, CERTAM SUMA/m/ SUORUM ONUS BONORUM EFFLAGITANIBUS EXOLVIT ET A NEMINE AMPLIUS RE / PETENDAM EA CONDITIONE IN PERPETUUM CONSIGNAVIT, ÚT QUAVIS HEBROMA/dal, DUO SACRA CELEBRARI CURARE/nt/, SEX FLORENOS AUTEM ANNUATIM IN / NECESSITAEM SUPRA FATI CO/mi/T/a/TUS LOCI KÜLSŐ VATT ECCLESIAE D/ominiae V/irginae/ EZ M/ariae/ MARGARITHAE DICATAE IMPRENDERE IN PERPETUUM OBLIGATI SINT. HAEC HONESTE / FIDELITERQUE CONVENTA, ET STIPULATA LITERARIA INSTRUMENTA APUD / DICTI LOCI ECCLESIAE PAROCHUM ADM/inistratorem/ R/everendum/ D/omin/UM STEPHANUM BARBATSI FUSIUS / EDOCENT / HIC LAPIS AVTEM ET NASCENDOS.

A sekrestyében barokkkozó szekrények. Fedélszék egyoszlopos függeszőmű, kétállószerű szerkezettel kombinálva. Nagyharang 1925-ből, a kicsi 1923-ból Slezák László műhelyéből.

2. Schmidt kastély.

Műemléki nyilvántartási száma: 9147.

Címe: Bánhalma-pusztá
(Külsővat külterület).

Hrsz: 160.

Története:

Építési ideje a 19-20 század fordulójára tehető. Az 1857. évi 1. kataszteri térkép még csak a parkot jelzi. A 19. század végén a birtok Auguszt Károlyé, majd Zamretz Károlyé, utána a Schmidt család tulajdona lett. Az épületet egy ütemben emelték.

Hosszú éveken át állami gazdaság irodaháza volt, jelenleg üresen áll.

Jellege:

Különálló település Külsővattól 2 km-re. Természetvédelmi parkban, néhány igen szép, öreg fákkal körülvéve áll az emeletes, védett eklektikus kastély.

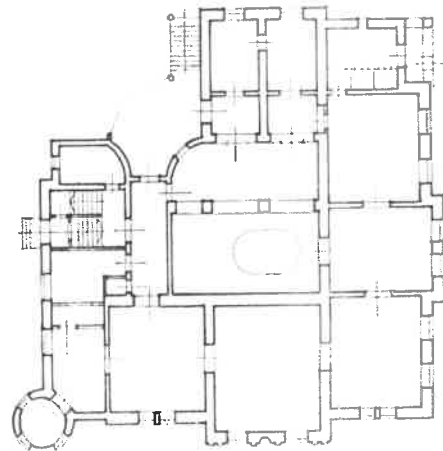

B e l s e j e:

L" alakú szobasor, csuklópontjában nagyméretű hall, ehhez csatlakozóan mellékhelyiségekkel. Egy részén emeletes, részben alápincézett épület. Korának megfelelő szerkezet és külső megjelenés, melyben a romantika és az eklektika elemei keverednek.

K ü l s e j e:

Érkezési oldala impozáns tömeghatású, bejárati oldala viszont építészetileg kissé zavaros. Főhomlokzatai az olasz reneszánsz formajegyeit ismétlik. Középrizalitok tagolják, mely középrész formailag kiemelt, díszítő motívumokkal dúsan ellátott. Jó arányú és jó hatású a torony. Helyenként gondos, hozzáértő részletmegoldások emelik értékét. Általában igényes az architektúra építési megoldása, részletképzései, de helyenként talmi megoldások is adódnak; „ciplopkő” lábazat vakolatból, műkö nyitáskeretezés stb.

3. Evangélikus templom.

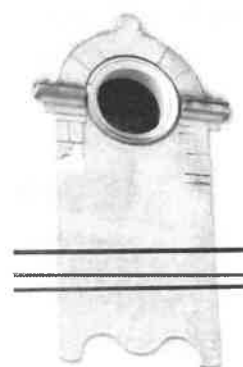
Címe: Külsővat, Petőfi Sándor u. 8. sz.

Hrsz: 22.

Története:

Már a reformáció térnyerése kezdetén anyagyülekezet, 1612-ben lelkésze van, 1730. táján létesül oratóriuma. Az 1758. évi katolikus visitáció evangélikus oratóriumot és ludirectort talál. 1767-ben oratóriuma működik, önálló lelkésze viszont nincs, csak tanítója. A tanítókat az 1700-as évektől név szerint ismerjük.

Az 1783. évi 1. katonai térkép országleírása egy kis szolid evangélikus templomot említ - talán tévesen, hiszen az épület a térképra is látható: a jelenlegi római katolikus templom. Viszont úgy tudjuk, az soha sem volt protestáns kézen. A többször is említett oratóriumról semmi közelebbit nem tudunk. Az 1857. évi kataszteri térkép sem jelzi. Időközben, mint anyagyülekezet megszűnt, Marcalgergelyi filiája lett. Fényes 1854-ben fiókegyházzal ír. Temploma 1902-ben épült, de a torony későbbi hozzáépítés és csak 1949-ben készült el. Új harangot is kapott ekkor és a belső festés is ez időből való.

Jellege:

Községközpontban áll az átmenő főútvonalon, lakóházak közé sorolva, a r.k. templom közelében. Század eleji, egyszerű megjelenésű épület. Nem védett.

Külsője:

Hajója az utcavonalra merőlegesen áll, mindkét végén oromfallal. Hátsó oromfala tömör, dísztelen, de utcai oromfala - főhomlokzata - is puritánul egyszerű. Bejárata félköríves nyílásban, tagolatlan sávkerettel, eredeti váztáblázatos fakapuvál, vállmagasságban húzott párkány, meglehetősen értelmetlenül, funkció nélkül. Kör alakú padlásablak keretézéssel, nagy leereszkedő parapet-köténnyel, valójában a homlokzat egyetlen díszítő eleme. Oromfalát húzott párkány fedi, tetején kis falazott ékítmény vas kettős keresztrel. Az oldalhomlokzatok végein 1-1 sima dísztelen lizéna, jellegtelen húzott párkány. Cserépfedés.

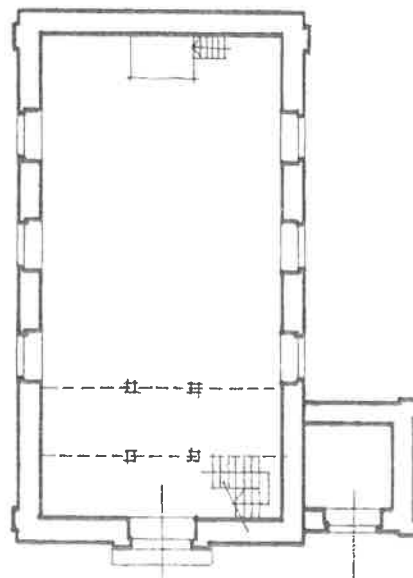
Meglehetősen nagyméretű, jó arányú, zömök torony csatlakozik oldalról a hajóhoz. Sarkain végigfutó sávok szegélyezik, az egyes toronyemeleteket jelentéktelen párkányok választják el. Földszintjén toronybejárat, 1. emeletén kis körablak, 2. emeletén félköríves, zsalus harangablak. Mindegyik keretézve. Toronysisak palafedéssel, csúcsán gömb és kettős kereszt.

Belseje:

Sima falak, csak nagyon mértéktartó festett díszítéssel. 3-3 - kívül egyenes, belül szegmensíves záródású - nagymérete vasostású ablak bőséges megvilágítást ad. Sík mennyezet. Klasszicizáló oltárszószerű pilaszterpárok határolják, közöttük az oltárkép, Krisztust ábrázolja.

Feljárata, mellvédje, háttere és hangvetője század eleji tisztességes asztalosmunka. A karzat 4 db faoszlopon áll, mellvédje váz-táblázatos. Orgonája klasszicizáló sípházban. Egyszerű, stílustalan tölgyfapadok, szakszerű asztalosmunkával elkészítve. Feljárata kétkarú, egyszerű deszka lépcső.

Kötőgerendás, két állószékes fedél. A toronyban két 20-ik századi eredetű harang.

b. HELYI VÉDELEM. Helyi, védelemre javasolt örökségi értékek:

Megjegyzés: Az alábbiakban felsorolt örökségi értékek bemutatása informatív jellegű, országos-, illetve helyi védelem alá történő helyezésük előtt a szakszerű vizsgálatuk javasolt, így a védendő helyi értékek száma ennek függvényében fog végleges formában alakulni.

1. – Régészeti örökség. Belterület.	Hrsz: 45/1., 45/2., 45/3., 45/5., 45/6., 137. út.
2. – Régészeti örökség. Derma I.	Hrsz: 0257/3., 0257/4. út, 0257/6.
3. – Régészeti örökség. Derma II.	Hrsz: 0257/6.
4. – Régészeti örökség. Derma III.	Hrsz: 0259., 0260. út, 0261/2.
5. – Régészeti örökség. Szabó-rét.	Hrsz: 08/7., 08/8., 010. út, 012/1., 012/2., 012/3., 012/5.
6. – Régészeti örökség. Derma IV.	Hrsz: 012/5., 012/6., 012/12.
7. – Régészeti örökség. Barthodeiszky-tábla.	Hrsz: 08/7., 08/8., 08/9.
8. – Régészeti örökség. Derma V.	Hrsz: 019.
9. – Régészeti örökség. Nagyszilva-major.	Hrsz: 045/1.
10. – Régészeti örökség. Gányi-tó.	Hrsz: 0246/3.
11. – Régészeti örökség. Bánhalmapusztá-gyümölcsös I.	Hrsz: 0163/2., 0221. út, 0222.
12. – Régészeti örökség. Bánhalmapusztá-gyümölcsös II.	Hrsz: 0163/2., 0221. út, 0222.
13. – Régészeti örökség. Bánhalmapusztá-gyümölcsös III.	Hrsz: 0163/2., 0221. út, 0222.
14. – Régészeti örökség. Belsőbánd I.	Hrsz: 0184., 0208., 0214. út.
15. – Régészeti örökség. Belsőbánd II.	Hrsz: 0184., 0186., 0185. út.
16. – Régészeti örökség. Belsőbánd III.	Hrsz: 0174.
17. – Épített örökség. Plébániaépület. Raffel M. u. 2.	Hrsz: 139.
18. – Épített örökség. Premontrei női sz.-rend épülete. Raffel M. u. 13.	Hrsz: 43.
19. – Épített örökség. Evangélikus templ. Petőfi u. 8.	Hrsz: 22.
20. – Épített örökség. Kossuth Lajos u. 15. sz.	Hrsz: 266.
21. – Épített örökség. Kossuth Lajos u. 19. sz.	Hrsz: 264.
22. – Épített örökség. Kossuth Lajos u. 53. sz.	Hrsz: 66.

23. – Épített örökség.	Raffel Mihály u. 11. sz.	Hrsz: 41.
24. – Épített örökség.	Raffel Mihály u. 20. sz.	Hrsz: 149.
25. – Épített örökség.	Raffel Mihály u. 28-31. sz.	Hrsz: 50., 51/2.
26. – Köztéri emlékek.	Temetőkereszt 1860 körül.	Hrsz: 110., 02/8.
27. – Köztéri emlékek.	Templomkereszt 1862-ből.	Hrsz: 138.
28. – Síremlék 1846-ból.	Bathodeiszky József.	Hrsz: 110., 02/8.
29. – Síremlék 1859-ből.	Barcza Ádám.	Hrsz: 110., 02/8.
30. – Síremlék 1859-ből.	Nagy István.	Hrsz: 110., 02/8.
31. – Síremlék 1859-ből.	Szombathelyi Margit.	Hrsz: 110., 02/8.
32. – Síremlék 1860-ból.	Jarlay Gábor.	Hrsz: 110., 02/8.
33. – Síremlék 1861-ből.	Auguszt Károly és cs.	Hrsz: 0156.
34. – Síremlék 1863-ból.	Kemény Lajos.	Hrsz: 110., 02/8.
35. – Síremlék 1868-ból.	Barcza Ádámné.	Hrsz: 110., 02/8.
36. – Síremlék 1874-ből.	Nagy János.	Hrsz: 110., 02/8.
37. – Síremlék 1877-ből.	Pirithy Mihály plébános.	Hrsz: 110., 02/8.
38. – Síremlék 1897-ből.	Kovács Elek.	Hrsz: 110., 02/8.
39. – Síremlék 1899-ből.	Bathodeiszky Gyula.	Hrsz: 110., 02/8.
40. – Síremlék 1907-ből.	Kovács Elekné.	Hrsz: 110., 02/8.
41. – Sírközség 1912-ből.	Csázma József plébános.	Hrsz: 110., 02/8.
42. – Síremlék 1922-ből.	Barthodeiszky-Kemény cs.	Hrsz: 110., 02/8.
43. – Síremlék 1929-ből.	Schmidt Gusztáv.	Hrsz:
44. – Sírközség 1946-ból.	Szentgyörgyi Ignác plébános.	Hrsz: 110., 02/8.
45. – Síremlék 1992-ből.	Lengyel László plébános.	Hrsz: 110., 02/8.
46. – Sírközség 1992-ből.	Szabadhegy Szabolcs plébános.	Hrsz: 110., 02/8.
47. – Természeti örökség.	Bánhalmapusztai kastélypark.	Hrsz: 0160/5.
48. – Természeti örökség.	Bánhalmapusztai temető. Idős tiszafák.	
49. – Természeti örökség.	Koros hársak a templom nyugati oldalán.	
50. – Természeti örökség.	Vadgesztenyék az általános iskola előtt.	
51. – Természeti örökség.	Japánakácok és juharok a Raffel M. utcában	
52. – Természeti örökség.	Idős nehézszagú borókák a temetőben.	

I.h.) Természeti örökség emlékei:

Külsővaton országos jelentőségű védett természeti terület nem található. Helyi jelentőségű védett természeti terület a település külterületén található bánhalmapusztai Schmidt-kastély parkja. A park növényállománya nagyon gazdag, angolpark stílusban alakították ki. Legértékesebb növényei a koros tiszafák, hársak, japánakácok, puszpángok, vadgesztenyék, de az elmúlt 25-30 évben túlevelű örökzöldek köréből 31 faj, fajta került telepítésre. Megtalálhatók a tuják, hamisciprusok fajtái, koros ezüst- és lucfenyők, kúszóborókák, hegyi mamutfenyő.

Schmidt-kastély parkja.

Védendő külterületi részek a közigazgatási terület északi, valamint délnyugati részén, a Marcal mentén található természeti területek. Természetvédelmi (élőhelyvédelmi) szempontból értékes erdő-, és gyepterületek tartoznak ide.

Az érzékeny természeti területként nyilvántartott külterületi részek a közigazgatási terület délnyugati részén található természeti területtel esnek egybe. Az érzékeny természeti területekre (ÉTT) vonatkozó szabályokat a 2/2002 KÖM-FVM rendelet határozza meg. Ezeken a területeken olyan gazdálkodási módszerek fenntartása a cél, amely biztosítja a táji értékek, a biodiverzitás, az élőhelyek megőrzését. Ez a gazdálkodási mód támogatással ösztönzött, önként vállalt korlátozások betartását jelenti. A természeti területek nemcsak a ritka fajok megőrzésének szempontjából, hanem ökológiai szempontból is jelentősek, hiszen a Marcal-folyó a hozzá kapcsolódó part menti kísérő sávval fontos ökológiai folyósó is egyben.

Külsővat község – ez idáig védelem alatt nem álló - egyedi tájértékei:

- * Bánhalmapusztai temető. Idős tiszafák a kisméretű temetőben.
- * Külsővat. Koros hársak a templom nyugati oldalán.
- * Külsővat. Vadgesztenyék az általános iskola előtt.
- * Külsővat. Japánakácok és juharok a Raffel M. utcában.
- * Külsővat. Idős nehézszagú borókák a temetőben.

I. i.) Területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggés-rendszerében:

Külsővat régészeti lelőhelyei – a középkori templom maradványainak kivételével – külterületen találhatók, ezért a belterületi rendezés nincs rájuk hatással.

A régészeti lelőhelyek egy részén mezőgazdasági művelés folyik. Ez közvetlenül nem semmisíti meg ugyan a lelőhelyeket, de hosszú távon észrevehető és visszafordíthatatlan károsodást okoz bennük. A régészeti lelőhelyek egy részén erdő található. Az erdő léte önmagában már nem károsítja tovább a lelőhelyet, de az esetleges fakitermelés utáni erdősítés olyan bolygatást okoz, ami számos régészeti objektum megsemmisülésével járhat.

A település kialakult településszerkezetét, úthálózatát, telkek beépítését a településrendezési tervek készítésénél megtartották a tervezők.

A helyi értékvédelem figyelembevételével a jellegzetes falukép megőrzését úgy szándékszanak biztosítani, hogy a meglévő utcarendszer nem kerül szabályozás alá,

az épületek kialakításánál előírják a hagyományos (természetes) építőanyagok alkalmazását, az épületek külső megjelenésének (gang, utcai homlokzat, díszítő motívumok) megtartását. A községet a rendezési terv falusias lakóövezetbe sorolja.

Figyelemmel kell lenni a mai település belterületén történő fejlesztéseknél, mivel a régészeti kutatás a középkori falut a mai falu belterületén (Raffel Mihály utca és közvetlen környezete) feltételezi azonosítani. A falu jelenlegi belterületén így újabb leletek felbukkanásával lehet számolni.

Az épített örökség emlékei és környezetük általában megfelelő állapotban vannak. Műemléki védelem alatt álló épületei, a bánhalmapusztai Schmidt-kastély épületét leszámítva jó karban vannak, régebbi lakóépületei közül több felújított állapotban van, látni egy-két szépen megőrzött, illetve felújított lakóházat a faluban, de vannak olyan régi épületek is, amely felújítást igényel(ne). Községi temetője rendezett, ennek fásítása azonban javasolt.

Külsővat. Összefoglaló táblázat.
Nyilvántartásba vett értékek.

A jelölt objektumok:

M * Országos védelem alatt állnak

H * Helyi: védelem alatt állnak (illetve javaslatok)

	Megnevezése	Címe	Kategória	Datálása	Állapota	Kód	Hrsz.
A. MŰEMLÉKEK							
1.	R. kat. templom	Szt. István tér.	Egyházi	18. sz.	Jó	5063.	138.
2.	Kápolna	Külterület	Egyházi	18. sz.	Jó	8651.	22. 268.
3.	Schmidt-kastély	Bánhalmapuszta	Magán	20. sz.	közepes	9147.	160.
B. NYILVÁNTARTÁSBAN VETT OBJEKTUMOK							
	Megnevezése	Címe	Tulajdon	Datálása	Állapota	Helyi (Országos) védelemre javasolt M - H	Hrsz.
1. ÉPÜLETEK.							
4.	Premontrei női sz-rend épülete.	Raffel M. u. 13. sz.	egyházi	1874	jó	H	43.
5.	R. k. plébánia	Raffel M. u. 2. sz.	egyházi	19. sz.	jó	H	139.
6.	Evang. templom	Petőfi S. u. 8. sz.	egyházi	20. sz.	Köz.	H	22.
7.	Lakóház	Bánhalmapuszta	magán	20. sz. e.	Köz.		0157/5
8.	Lakóház	Jókai Mór	magán	20. sz.			122.
9.	Lakóház	Kossuth L. u. 15. sz.	magán			H	266.
10.	Lakóház	Kossuth L. u. 19. sz.				H	264.
11.	Lakóház	Kossuth L. u. 53. sz.				H	66.
12.	Lakóház	Kossuth L. u. 55. sz.					134.
13.	Lakóház	Kossuth L. u. 72. sz.					134.
14.	Lakóház	Petőfi u. 3. sz.					2.
15.	Lakóház	Petőfi u. 16. sz.					335.
16.	Lakóház	Raffel M. u. 4 sz.					141.
17.	Lakóház	Raffel M. u. 11. sz.				H	41.
18.	Lakóház	Raffel M. u. 13. sz.					43.
19.	Lakóház	Raffel M. u. 16. sz.					146/1.
20.	Lakóház	Raffel M. u. 20. sz.				H	149.
21.	Lakóház	Raffel M. u. 29-31.				H	50., 51/2.
22.	Lakóház	Széchenyi u.					70/2.
23.	Lakóház	Széchenyi u. 16-18.					102.
2. SÍREMLÉKEK. Római katolikus temető.							
24.	Síremlék	Köztemető	Bathodeiszky József.	1846		H	110., 02/8.

25.	Síremlék	Köztemető	Barcza Ádám.	1859	H	110., 02/8.
26.	Síremlék	Köztemető	Nagy István.	1859	H	110., 02/8.
27.	Síremlék	Köztemető	Szombathelyi Margit.	1859	H	110., 02/8.
28.	Síremlék	Köztemető	Jarlay Gábor.	1860	H	110., 02/8.
29.	Síremlék	Bánhalmapusztá	Auguszt Károly	1861	H	110., 02/8.
30.	Síremlék	Köztemető	Kemény Lajos.	1863	H	110., 02/8.
31.	Síremlék	Köztemető	Barcza Ádámné.	1868	H	110., 02/8.
32.	Síremlék	Köztemető	Nagy János.	1877	H	110., 02/8.
33.	Síremlék	Köztemető	Pirithy Mihály	1874	H	110., 02/8.
34.	Síremlék	Köztemető	Kovács Elek.	1897	H	110., 02/8.
35.	Síremlék	Köztemető	Bathodeiszky Gyula.	1899	H	110., 02/8.
36.	Síremlék	Köztemető	Kovács Elekné.	1907	H	110., 02/8.
37.	Síremlék	Köztemető	Csázma József	1912	H	110., 02/8.
38.	Síremlék	Köztemető	Barthodeiszky-Kemény cs.	1922	H	110., 02/8.
39.	Síremlék	Bánhalmapusztá	Schmidt Gusztáv.	1929	H	110., 02/8.
40.	Síremlék	Köztemető	Szentgyörgyi Ignác	1946	H	110., 02/8.
41.	Síremlék	Köztemető	Lengyel László	1992	H	110., 02/8.

3. KÖZTÉRI ALKOTÁSOK. Egyházi és világi.

42.	Köztéri emlékek.	Temetőkereszt	Köztemető	1860 körül	110., 02/8.	H
43.	Köztéri emlékek.	Templomkereszt	R, k. templom	1862-ből.	138.	H
44.	Köztéri emlékek.	Fakereszt	Bánhalmapusztá	Én.		
45.	Köztéri emlékek.	Fakereszt	Országút	2000.		
46.	Köztéri emlékek.	Emlék(fa)kereszt	Köztemető	2000.		
47.	Köztéri emlékek.	A világháború meghaltak	Szt. István tér	1991.		
48.	Emléktábla	Béri Balogh Ádám	Kossuth u.	1959.		
49.	Emléktábla	Béri Balogh Ádám	Idősek Otthona	1970		
50.	Emléktábla	II. Rákóczy Ferenc	Kossuth u.	1976		
51.	Szobor	Zrínyi Miklós	Kossuth u.	1960		
52.	Emléktábla	Zrínyi Miklós	Kossuth u.	1988.		
53.	Mellszobor	Szent István	Kossuth u.	2000.		

4. RÉGÉSZETI LELETEK.

54.	Régészeti lelőhely.	Belterület	45/1., 45/2., 45/3., 45/5.,	H
55.	Régészeti lelőhely.	Derma I.	0257/3., 0257/4. út, 0257/6	H
56.	Régészeti lelőhely.	Derma II.	0257/6.	H
57.	Régészeti lelőhely.	Derma III.	0259., 0260. út, 0261/2.	H
58.	Régészeti lelőhely.	Szabó-rét.	08/7., 08/8., 010. út, 012/1., 012/2., 012/3., 012/5	H
59.	Régészeti lelőhely.	Derma IV.	012/5., 012/6., 012/12.	H
60.	Régészeti lelőhely.	Barthodeiszky-tábla	08/7., 08/8., 08/9.	H
61.	Régészeti lelőhely.	Derma V.	019.	H
62.	Régészeti lelőhely.	Nagyszilva-major	045/1.	H

63.	Régészeti lelőhely.	Gányi-tó.	0246/3.	H
64.	Régészeti lelőhely.	Bánhalmapusztagyümölcsös I.	0163/2., 0221. út, 0222.	H
65.	Régészeti lelőhely.	Bánhalmapusztagyümölcsös II.	0163/2., 0221. út, 0222.	H
66.	Régészeti lelőhely.	Bánhalmapusztagyümölcsös III.	0163/2., 0221. út, 0222.	H
67.	Régészeti lelőhely.	Belsőbánd I.	0184., 0208., 0214. út.	H
68.	Régészeti lelőhely.	Belsőbánd II.	0184., 0186., 0185. út.	H
69.	Régészeti lelőhely.	Belsőbánd III.	0174.	H

4. TERMÉSZETI ÖRÖKSÉG

70.	Természeti érték	Bánhalmapusztá, kastélypark.	0160/5.	H
71.	Természeti érték	Bánhalmapusztai temető. Idős tiszafák.		H
72.	Természeti érték	Koros hársak a templom nyugati oldalán.		H
73.	Természeti érték	Vadgesztenyék az általános iskola előtt.		H
74.	Természeti érték	Japánakácok és juharok a Raffel M. utcában		H
75.	Természeti érték	Idős nehézszagú borókák a temetőben.		H